

Till statsrådet Berit Andnor

Den 16 april 2003 fick en särskild utredare regeringens uppdrag att fullfölja det arbete som bedrivits i "Arbetsgruppen med uppgift att inventera kunskaper om sexuell exploatering av barn m.m." (S 2002:B). Utredaren skulle fullfölja inventeringen och sammanställningen av kunskaper om sexuell exploatering av barn i Sverige, se över behovet av insatser för attitydpåverkan i frågor som rör sexuell exploatering av barn, utveckla nätverken bland olika aktörer för utbyte av kunskap och erfarenheter och finna former för fortsatt samverkan. Den svenska handlingsplanen skulle följas upp och utredaren skulle överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida för att fullfölja arbetet mot sexuell exploatering av barn i Sverige.

Samma dag förordnades riksdagsledamoten Margareta Israelsson som särskild utredare.

Den 19 juni förordnades som sakkunniga i utredningen departementssekreteraren Tarja Birkoff, departementssekreteraren Agneta Björklund, departementssekreteraren Kent Eriksson, ämnessakkunnig Stefan Eurenus, ämnessakkunnig Christina Heilborn och departementssekreteraren Pia Kjellander. Samma dag förordnades som experter i utredningen kammaråklagaren Gunvor Martinsson och professorn Carl Göran Svedin. Kammaråklagaren Lisa Eriksson förordnades som expert i utredningen den 15 december 2003. Departementssekreteraren Erik Stenström förordnades som sakkunnig i utredningen den 15 mars 2004.

Ämnessakkunnig Christina Heilborn entledigades från sitt uppdrag som sakkunnig i utredningen den 6 februari 2004.

Departementssekreteraren Pia Kjellander entledigades från sitt uppdrag som sakkunnig i utredningen den 23 februari 2004.

Den 16 april 2003 förordnades byrådirektören Ingrid Åkerman som sekreterare i utredningen.

Socionom Öystein Keiseras förordnades under tiden 16 april 2003 till 31 januari 2004 för att genomföra delar av undersökningen ”Ungdomars sexualitet – erfarenheter och attityder”.

Konsulten Barbro Hindberg har deltagit i skrivningarna av betänkandet från den 15 december 2003.

Utredningen har antagit namnet ”Utredningen om kunskap om sexuell exploatering av barn i Sverige”.

Härmed överlämnas betänkandet *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71).

Den särskilde utredaren har därmed slutfört sitt uppdrag.

Stockholm juni 2004

Margareta Israelsson

/Ingrid Åkerman

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
Summary	27
1 Utredningsuppdraget och dess genomförande	39
1.1 Utredningens uppdrag.....	39
1.2 Genomförande	39
1.3 Utredningens inre arbete.....	40
1.3.1 Nätverken.....	40
1.3.2 Rundabordssamtal	40
1.3.3 Studiebesök m.m.....	41
1.3.4 Undersökningar.....	41
1.3.5 Delrapport.....	42
1.4 Utåtriktad verksamhet.....	42
1.4.1 Media och mediakontakter.....	43
1.5 Handlingsplanen	43
2 Bakgrund	45
2.1 Östersjösamarbetet.....	46
2.2 Förekomst av sexuell exploatering av barn i Sverige	47
2.3 Socialdepartementets hearing.....	47

3	Vad är sexuell exploatering av barn?	49
3.1	FN:s konvention om barnets rättigheter.....	49
3.2	Olika former av sexuell exploatering	50
3.3	Aktuell lagstiftning	51
3.3.1	Barnpornografibrott	51
3.3.2	Människohandel för sexuella ändamål	52
3.3.3	Sexuellt ofredande.....	53
3.3.4	Koppleri.....	54
3.3.5	Grovt koppleri.....	55
3.3.6	Förförelse av ungdom	55
3.3.7	Övrig relevant lagstiftning.....	55
3.3.8	Pågående lagstiftningsarbete	57
4	Hur stort är problemet?	59
4.1	Ett i hög grad dolt problem	59
4.2	Några uppgifter som ger en antydan om omfattningen	60
5	Hur är det möjligt?.....	63
5.1	Ett internationellt perspektiv	63
5.2	Ett nationellt perspektiv	65
5.3	Det sexualiserade samhället	65
5.4	En förändrad syn på sexualiteten	68
5.5	Ökad risk för sexuell exploatering	70
5.6	Sexuell exploatering av barn – ett problem man inte ser och inte frågar efter	70
6	Barn som löper risk att bli utsatta för sexuell exploatering	73
6.1	Brister i anknytningen.....	73
6.2	Känslomässig försummelse och psykisk misshandel	74
6.3	Fysisk misshandel.....	75

6.4	Sexuella övergrepp	76
6.5	Bristande tillsyn och skydd	78
6.6	Hemlöshet	79
6.7	Risikfaktorer hos barnen	81
6.8	Internet som riskfaktor	82
6.9	Barn som kommer från andra länder	84
6.10	Inte bara ”barn i riskzon”	86
7	Barnpornografi	89
7.1	Historisk bakgrund.....	89
7.2	Barnpornografiutredningen.....	90
7.3	Bedömning av barns ålder vid barnpornografibrott	91
7.4	Vad är en barnpornografisk bild?.....	93
7.5	Att titta på barnpornografiska bilder.....	95
7.6	Mängden av barnpornografiska bilder/filmer	96
7.7	Spridning av barnpornografi på Internet.....	96
7.8	Sambandet mellan barnpornografi – och sexualbrott mot barn	98
7.9	Barnpornografibrott och vissa yrkesgrupper	100
8	Handel med barn för sexuella ändamål	103
8.1	Offrens situation.....	105
8.2	Några exempel.....	106
8.3	Omhändertagande av offren.....	108
9	Sexuell exploatering mot ersättning.....	111
9.1	Sexuell exploatering mot ersättning.....	111

9.2	Sexuell exploatering mot ersättning i enkätundersökningen.....	112
9.3	Domar som gäller sexuell exploatering mot ersättning	113
9.4	Socialstyrelsens rapport om prostitution.....	114
10	Offren.....	117
10.1	Den brottsliga handlingen	117
10.2	Kön.....	118
10.3	Ålder.....	118
10.4	Relation till förövaren	118
10.5	Vägen in i prostitution och prostitution för överlevnad (s.k. survival sex)	119
10.6	Psykiska konsekvenser.....	121
10.7	Ungdomar som säljer sex.....	121
10.8	Varför berättar de inte?	123
11	Förövarna.....	129
11.1	Dynamiken bakom sexualbrott mot barn.....	130
11.2	Internetförövare	132
11.2.1	Skäl att titta på barnpornografi	132
11.3	Den sexuella aktiviteten på Internet	133
11.3.1	Kognitiva förvrängningar	133
11.4	Grooming på nätet	135
11.5	Förövarnas ålder	137
11.6	Förövarna i Brå-rapporten	138
11.7	Förövarnas syn på övergreppen.....	138
11.8	Mellanhänderna	139

12	Internet som risk och möjlighet.....	141
12.1	Barnens eget liv på Internet.....	141
12.2	Vad möter barn på Internet?	142
12.3	Internet skapar kontakter.....	143
12.4	Risker med Internet.....	144
12.5	Att visa upp sig på Internet	145
12.6	Att förebygga risker med Internet.....	147
12.7	Att spåra och upptäcka sexuell exploatering av barn.....	148
12.7.1	Hotline – en möjlighet att anmäla brott på Internet.....	150
13	Attityder till sexuell exploatering av barn	151
13.1	Ungdomars attityder	151
13.2	Vuxnas attityder.....	152
13.3	Pornografi.....	154
13.4	Sexköp.....	155
13.5	Sexuell exploatering av barn	157
13.6	Syner på offret som medskyldigt ”Blame the victim”	158
14	Utredningar, åtgärder och behandling.....	161
14.1	Socialtjänsten.....	161
14.1.1	Med barnet i fokus?	162
14.1.2	Barnvårdsutredningarna.....	164
14.1.3	Placering utanför det egna hemmet.....	166
14.1.4	Att skydda barn	168
14.1.5	Underåriga som utsatts för människohandel för sexuella ändamål.....	178
14.2	Behandling av barnen.....	170
14.2.1	Den psykiska barn- och ungdomsvården.....	171
14.2.2	Behandling på institution	173
14.3	Behandling av förövarna	174

14.3.1 Internationella erfarenheter.....	174
14.3.2 Svensk kriminalvård.....	176
14.3.3 Riskbedömningar.....	177
14.4 Det övergripande ansvaret.....	178
15 Samverkan och nätverksbyggande.....	181
15.1 Samverkan på kommunal och regional nivå.....	181
15.1.1 Myndighetssamarbete i Huddinge.....	182
15.1.2 Verksamheter som bygger på samverkan.....	185
15.2 Samverkan på nationell nivå.....	185
15.2.1 Nätverk.....	186
15.3 Internationellt samarbete.....	187
15.3.1 Östersjösamarbetet.....	188
16 Överväganden och förslag till åtgärder.....	191
16.1 Förändrade attityder.....	192
16.2 Barnpornografi.....	192
16.3 Handel med barn för sexuella ändamål.....	194
16.4 Sexuell exploatering mot ersättning.....	195
16.5 Rättsväsendet.....	196
16.6 Lagen om registerkontroll.....	197
16.7 Internetoperatörernas ansvar.....	198
16.8 Att skydda barn på Internet.....	199
16.9 Skolan.....	199
16.10 Ungdomsmottagningarna.....	200
16.11 Utredningar, åtgärder och behandling.....	201
16.12 Samverkan och nätverk.....	204
16.13 Kunskapsutveckling.....	205
16.14 Forskning.....	206

Referenser	207
-------------------------	------------

Bilagor

1 Kommittédirektiv.....	213
2 Brå-rapporten	217
3 Ungdomsenkäten	265

Förkortningar

ADAD	Adolescent Drug Abuse Diagnosis
BAMSE-teamet	Barnmisshandel och sexuella övergrepp (en verksamhet i Linköping)
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
BUP	Barn och ungdomspsykiatri
CBSS	Council of the Baltic Sea States
Ds	Departementsserie
ECPAT	End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking in Children for Sexual Purposes
HD	Högsta domstolen
HOPP	Riksorganisationen mot sexuella övergrepp
HSAN	Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
NOTA	The National Organisation for the Treatment of Abusers
NOVA	Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
PIC	The Platform for Internet Content Selection
Prop	Proposition
RKP	Rikskriminalpolisen
RPS	Rikspolisstyrelsen
SAFT	Safety, Awareness, Facts and Tools
SFS	Svensk författningssamling
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoL	Socialtjänstlagen
SoS	Socialstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar

Sammanfattning

Utredningen om kunskap om sexuell exploatering av barn i Sverige har bl.a. haft i uppdrag att inventera och sammanställa kunskap om sexuell exploatering av barn. Utredningen skulle också överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida för att fullfölja arbetet mot sexuell exploatering av barn i enlighet med tidigare gjorda åtaganden. Utredningen har inhämtat information bl.a. från fyra nätverk bestående av företrädare för myndigheter, frivilligorganisationer, parlamentariker, och experter, från åtskilliga studiebesök samt från två studier som bedrivits inom utredningens ram. Den ena undersökningen har gjorts av Brottsförebyggande rådet. Den avser anmälningar och lagförda sexualbrott mot barn, där det finns inslag av sexuell exploatering. Den andra är en enkätundersökning om ungdomars sexualitet – attityder till och erfarenheter av sexuell exploatering, och har genomförts av forskare från Lunds Universitet.

Sexuell exploatering av barn innefattar handel med barn, barnprostitution/sexuell exploatering mot ersättning och barnpornografi. Betänkandet innehåller en beskrivning av dessa tre problemområden, relevant lagstiftning redovisas och riskfaktorer identifieras. Utredningar, åtgärder och behandling för såväl offer som förövare går igenom liksom samverkan på både nationell och internationell nivå. Utredningen har också lämnat vissa förslag till fortsatt arbete med frågor som rör sexuell exploatering av barn.

Sexuell exploatering i form av människohandel för sexuella ändamål är ett relativt nytt fenomen, men sexuell exploatering i andra former har förekommit länge. Framför allt har unga flickor med missbruksproblem exploaterats sexuellt. Det är väl känt, men något som inte fokuserats i utredningar och behandling. Exakt hur stor omfattningen av exploatering är går inte att bedöma, men de undersökningar och den kunskapssammanställning som utredningen genomfört visar att antalet barn som utsätts för sexuell exploate-

ring är betydande. Liksom när det gäller sexuella övergrepp är den synliga delen av sexuell exploatering av barn, dvs. brottsstatistik och uppgifter från myndigheter och organisationer, troligen bara toppen på ett isberg.

Fattigdom, patriarkala strukturer och sexualisering av samhället skapar en grogrund för sexuell exploatering.

Barn som varit utsatta för sexuell exploatering har stora sociala och psykologiska problem. Många har varit utsatta för sexuella kränkningar/övergrepp före eller i samband med att de blir sexuellt exploaterade.

För att förklara sexuell exploatering av barn räcker dock inte de individbaserade förklaringsmodellerna utan de måste kompletteras med faktorer av strukturell natur. Problemet måste ses i sitt samhälleliga sammanhang. Fattigdom i kombination med patriarkala strukturer utgör den stora risken för att kvinnor och barn skall utsättas för våld och olika former av sexuella övergrepp/exploatering. I kulturer där kvinnor och barn inte ses som individer med samma värde och rättigheter som män, riskerar de att bli betraktade och behandlade som objekt.

En annan faktor som gör sexuell exploatering av barn möjlig är sexualiseringen av samhället. Erotiska budskap finns i reklam, TV-program, filmer, musikvideos, mode och på Internet. Filmer och bilder som tidigare skulle klassas som pornografi, visas i dag i helt öppet i en del TV-kanaler och förekommer i vissa kvälls- och veckotidningar. Barn översköljs av material med sexuellt innehåll på ett helt annat sätt än tidigare generationer.

Konsekvenserna av sexualiseringen av det offentliga rummet kan idag skönjas i till exempel förändrade attityder till sexualitet, ändrade sexualvanor och en kraftig ökning av konsumtionen av pornografi.

En utsatt grupp

På individnivå finns vissa faktorer som innebär att barn löper en ökad risk att bli utsatta för sexuell exploatering. Riskfaktorerna utgörs av sexuella övergrepp, fysisk misshandel, känslomässig försummelse, bristande tillsyn och skydd m.m. Ungdomsenkäten visar

att ungdomar som sålt sex har många problem, vilket tar sig olika uttryck som sexualiserat beteende, missbruk, asocialitet och psykisk ohälsa. Barn som kommer till Sverige från andra länder som asylsökande med eller utan legal vårdnadshavare, för att modern skall gifta sig med en svensk man liksom barn som smugglas in eller kommer hit på eget bevåg, kan också löpa risk för sexuell exploatering.

Ensamma, ledsna, vilsna och svikna barn är utsatta för stora risker eftersom kontakter via Internet kan bli en kompensation för annan mänsklig gemenskap. Barn som har dåliga relationer till sina föräldrar, saknar kamrater eller av andra anledningar känner sig ensamma och utanför är särskilt skyddslösa när någon okänd person söker kontakt med dem på Internet.

Barn kan utsättas för sexuell exploatering även om inga egentliga riskfaktorer finns med i bilden. Det kan till exempel gälla barn som fotograferas i pornografiskt syfte utan föräldrarnas vetskap och utan att ens barnen själva vet om att de är fotograferade. De strategier som många förövare använder sig av kan vara svåra för barn att genomskåda, särskilt om förövaren är en person de känner, har förtroende för eller ser som en auktoritet. Alla barn som råkar ut för sexuell exploatering efter att ha fått kontakt via Internet har inte sociala problem. Det kan handla om nyfikenhet, aningslöshet eller att testa gränser. Barnen kan dras in i något som de inte förstår och inte kan bedöma konsekvenserna av.

Samband mellan barnpornografi och sexuella övergrepp

Barnpornografiska bilder/filmer innebär nästan alltid att barnet varit utsatt för ett sexuellt övergrepp/kränkning som dokumenterats. Det förekommer emellertid också bilder som inte tagits i barnpornografiskt syfte, men som används på ett sådant sätt att de framstår som pornografiska. Det kan vara bilder som manipulerats eller som sätts in i en svit tillsammans med bilder av barnpornografisk natur. Tittandet på barnpornografiska bilder/filmer kan vara tillfälligt, men det kan också ingå som en del i ett mönster av sexuella gränsöverskridanden och övergrepp.

Att inneha, samla eller sprida barnpornografi är ett brott i sig, men bör också uppmärksammas som en riskfaktor för fysiska sexuella övergrepp. Att det finns ett samband mellan barnpornografibrott och sexuella övergrepp framgår bl.a. av Brå-undersök-

ningen. Trettioåtta procent av dem som dömts för barnpornografibrott hade också fällts för sexualbrott mot barn i samma mål. En annan koppling är att personer som är med i något av de slutna pedofilnätverken, som verkar på Internet, kan vara tvungna att distribuera nya bilder för att få tillgång till andras material. För att få fram dessa bilder kan personen begå egna övergrepp mot barn, fotografera eller filma det och distribuera bilderna/filmen till personerna i nätverket. Således begås övergrepp på grund av att "marknaden" ständigt kräver nya bilder.

Flertalet människor anser att sex med barn är något oacceptabelt, men när gränserna för det normala förskjuts, skapas en grogrund för avarter som sexuell exploatering av barn. Barnpornografin kan verka avtrubbade så att det som tidigare var otänkbara så småningom kan ses som en möjlighet, inte bara av pedofiler utan även av människor som normalt inte skulle utnyttja barn. Ett annat steg i normaliseringsprocessen är att uppleva att det är många som gör samma sak. Internet erbjuder i dag möjligheter att känna gemenskap med andra som är sexuellt intresserade av barn. Ytterligare en viktig faktor till att trösklarna sänkts är tillgängligheten, framför allt har pornografin blivit lättillgänglig. Den som har god kunskap om IT kan enkelt hitta det man vill ha på Internet och risken för att man skall bli upptäckt är liten. Dessutom kan det stora utbudet av pornografi och annat material med sexuellt innehåll påverka barn och ungdomar så att deras gränser förskjuts. Det kan därmed bli lättare att förmå dem att utföra sexuella handlingar. Slutligen sänks trösklarna avsevärt när det blir lättare att hitta offer. Tidigare var förövarna hänvisade till att försöka finna barn i sin omgivning, vilket kunde vara besvärligt, riskfyllt och ta tid. Under anonymitetens skydd är det lättare att hitta lämpliga offer.

Ett speciellt problem med barnpornografin på Internet är att bilderna/filmerna aldrig försvinner. De är för evigt i cirkulation på nätet. Det betyder att kränkningen av det avbildade barnet aldrig upphör.

Efter det att innehav av barnpornografi kriminaliserades har det skett en explosionsartad utveckling av Internets möjligheter till kontakt mellan människor. Detta har inneburit en radikal ökning av möjligheterna att begå barnpornografibrott.

Handel med barn för sexuella ändamål

Människohandel för sexuella ändamål är ett brott som planeras av kriminella organisationer och sker väl dold från myndigheter, organisationer och allmänhet. Hanteringen underlättas genom de öppna gränserna inom Schengenområdet, vilket innebär gränsövervakning utan passkontroll samt en möjlighet att passera gränser med minderåriga utan att någon ställer frågor om tillhörighet eller släktskap.

De flesta fall av människohandel för sexuella ändamål rör vuxna kvinnor över 18 år, men offren kan också vara underåriga flickor, vanligtvis i åldern 16–17 år. Flickorna lockas för det mesta till Sverige i tron att de skall tjäna pengar och på så sätt förändra sin framtid. Ibland tvingas de eller luras att tro att de skall få ett vanligt arbete. Några är säkert medvetna om att de kommer att sälja sex, men tror att det är något övergående, något som de bara gör under en kort tid. I själva verket blir de offer för en modern form av livegenskap.

Genom rapporter och kontakter med utredningens nätverk har framgått att det finns samarbete mellan myndigheter och organisationer både nationellt och internationellt på den polisiära sidan. Beträffande omhändertagande av offren för människohandel för sexuella ändamål saknas däremot i allmänhet samarbete, samordning, kunskap samt tydlighet i ansvarsfördelningen mellan berörda myndigheter och organisationer såväl nationellt som internationellt. Dessutom saknas ett tydligt barnperspektiv i behandlingen av offret.

Sexuell exploatering mot ersättning

Utredningen har kartlagt omfattningen av försäljning av sex mot ersättning hos ungdomar i årskurs tre i gymnasiet. Undersökningen (Svedin och Priebe 2004) visar att 60 ungdomar – 1,4 procent – någon gång sålt sex mot ersättning. Det skulle motsvara ca 1 000 ungdomar i årskurs tre i gymnasieskolan.

Av de 60 ungdomarna är 23 flickor (1 procent) och 37 pojkar (1,8 procent). Pojkar med invandrarbakgrund är överrepresenterade. Kännetecknande för dem som har erfarenhet av att ha sålt sexuella tjänster är tidig samlagsdebut, fler sexualpartners, beteendeproblem, kriminalitet (framför allt bland pojkar), psykiska problem och missbruk (framför allt bland flickor). Av dem uppger 49 att de

blivit utsatta för sexuella handlingar mot sin vilja. Oftast rör det sig om att någon kladdat/tafsat och om blottning. Fyrtiotvå procent (30 procent av pojkarna och 60 procent av flickorna) har utsatts för penetrerande övergrepp.

De ungdomar som besvarat enkäten om attityder till och erfarenheter av att sälja sex mot ersättning/pengar accepterar i anmärkningsvärt hög grad att någon säljer sex eller ställer upp i pornografiska sammanhang. En majoritet av ungdomarna i undersökning hade någon gång sett på pornografi. Mest tittade pojkar som sålt sex. Fyrtiotvå procent av dem uppgav att de mer eller mindre dagligen tittade på pornografi. Denna grupp tittade också betydligt oftare på exempelvis sex med våldsinslag, sex mellan barn och vuxna och sex med djur. Många uppger att de blir påverkade och vill pröva vad de sett, vilket är alarmerande, inte minst därför att de också tittat på barn- och våldspornografi.

Offren

Offren för sexuell exploatering kan vara allt ifrån små barn, som fotograferats för pornografiska ändamål utan att veta om det, till tonåringar som tvingas prostituera sig. De psykiska, fysiska och sociala konsekvenserna av att ha varit utsatt för sexuell exploatering varierar utifrån faktorer som barnets ålder, typen av exploatering och relation till förövaren.

I Brå:s undersökning av domar där det finns inslag av sexuell exploatering är 70 procent av offren flickor. I enkätundersökningen var i stället majoriteten av dem som sålt sex pojkar. Det finns anledning anta att sexuell exploatering av pojkar är ännu mer dold än exploateringen av flickor.

Drygt 80 procent av pojkarna och 65 procent av flickorna i Brå-undersökningen är under 15 år. I enkätundersökningen uppgav 46 av de 60 ungdomar som sålt sex att de var mellan 14 och 18 när de första gången sålde sex. Medianvärdet var 16 år.

Förövarna

Det är vanligt att förövarna av brott med inslag av sexuell exploatering dömts för *brott mot flera barn*. I Brå-undersökningen hade ungefär en fjärdedel dömts för brott mot två till tre barn och en

fjärdedel för brott mot fyra barn eller fler i samma mål. Nittiofem procent av de dömda var män.

Det är också vanligt att gärningsmännen *tidigare dömts för brott*. I Brå-undersökningen hade 72 procent lagförts vid minst ett tidigare tillfälle. En femtedel hade tidigare dömts för sexualbrott mot barn och drygt en fjärdedel hade dömts för våldsbrott.

Ytterst få av dem som utnyttjar barn sexuellt mot betalning betraktar sig själva som någon som ofredar barn. De försöker förneka, rättfärdiga och göra sitt beteende mänskligt. Emellanåt hävdar de också att de unga själva får ta ansvar för det som hänt. De föreställer sig att den sexuella kontakten är någonting som barn kan samtycka till och dra fördel av. Denna inställning finns också i några av de domar som utredningen tagit del av. I Svedins och Backs undersökning av barn som utnyttjas i barnpornografi (2003) finns en beskrivning av förhören med förövarna. Ingen uttryckte skuld för att de gjort barnen illa och ansåg inte att de gjort något fel. De mindes i regel dåligt och bagatelliserade sin roll i övergreppen. Flertalet förövare hade kognitiva förvrängningar; de förvrängde verkligheten, omdefinierade makt- och styrkeförhållanden, kastade om rollfördelningen etc.

Internet som risk och möjlighet

Internet har inneburit en radikal förändring av barns och ungdomars sociala och kulturella miljö. Majoriteten av barn i åldern 9–16 år chattar på Internet, men föräldrarna känner i allmänhet inte till det. Skillnaden mellan vad föräldrar tror att barn gör på Internet och vad barn faktiskt gör är stor. Dessutom kan barn lätt hitta pornografiskt material eller få upp sådant material på skärmen ofrivilligt.

På de s.k. fjortishemsidorna kan barn lägga ut bilder på och presentera sig själva, skriva i egna dagböcker eller andras gästböcker, chatta, skicka e-post och delta i diskussionsgrupper. Den nya digitala kameratekniken med webbkameror och mobiltelefoner gör det enkelt att fotografera och att publicera bilderna på nätet. De bilder av sig själva som ungdomarna lägger in på ”fjortishemsidor” blir, i likhet med andra bilder på Internet, något av ”allmän egendom” och kan även hamna på pornografiska hemsidor.

Anonymiteten på Internet ger möjlighet att lufta problem som barn inte riktigt vågar ta upp öga mot öga, till exempel sexualitet

eller relationer. Det kan vara positivt, men det finns också risker med denna öppna kommunikation. Det går aldrig att lita på att den person man chattar med är den han/hon utger sig för att vara. Kontakt genom Internet kan leda till personliga möten som kan vara riskfyllda. Internet har gjort det lättare för pedofiler och andra sexualbrottslingar att få kontakt med barn.

Genom Internet kan barn utsättas för helt andra risker än tidigare. Föräldrar har mindre kontroll över barnens kontakter och förövare har fått betydligt större möjligheter att hitta barn att sexuellt utnyttja eller exploatera.

Utredningar, åtgärder och behandling

Sexuella övergrepp mot barn är inget nytt problemområde för *socialtjänsten*. Det har varit en uppmärksam fråga sedan slutet på 1980-talet. Inom utbildning, forskning och praktik har socialtjänsten och andra myndigheter alltså haft flera decennier på sig att utveckla metoder för utredning och behandling. Sexuell exploatering däremot är ett relativt nyligen uppmärksammat problem där erfarenheter och kunskaper i stort sett saknas. För att problemet skall kunna identifieras behövs ökade kunskaper såväl inom individ- och familjeomsorgen som inom institutionsvården.

Barn som utsatts för sexuell exploatering har ofta upplevt sexuella övergrepp, våld, försummelse och övergivenhet. Missbruk är i allmänhet det mest synliga problemet, vilket kan innebära att det problemet betonas i utredningar och behandling medan andra problem som sexuell exploatering hamnar i skymundan.

Eftersom barn som utsatts för sexuell exploatering är en heterogen grupp går det inte att generalisera kring *behandlingsbehov*. En del barn har exploaterats utan att vara medvetna om det, andra har utsatts för svåra övergrepp i samband med exploateringen. För vissa barn var exploateringen en engångsföreteelse, för andra något som pågått i många år. Vissa kommer från välfungerande familjer och har inte utsatts för några särskilda psykosociala påfrestningar, medan andra är drabbade av en rad riskfaktorer. Behandlingsbehoven kan således variera från att barnet inte behöver någon professionell behandling alls till att barnet har mycket omfattande behandlingsbehov.

Barn- och ungdomspsykiatrin har med krympande resurser och längre köer prioriterat barn med svåra psykiska problem. Att ha

varit utsatt för trauma ger ingen självklar rätt till behandling. Ofta är det först när barn uppvisar svåra psykiska problem, som behandling erbjuds. Det finns exempel på att BUP arbetat aktivt med frågor som rör sexuell exploatering, men vanligtvis torde sexuell exploatering vara ett problem som sällan uppmärksammas inom BUP. För att tas emot där måste barnet och föräldrarna – förutom att barnet uppvisar allvarliga symtom – vara motiverade för behandling och själva ta kontakt. Därmed blir BUP inte ett realistiskt behandlingsalternativ för sexuellt exploaterade barn, förutom vid kliniker med särskild inriktning mot sexuella övergrepp.

De mest utsatta ungdomarna finns inom *institutionsvården*. Det finns skäl att anta att åtskilliga av dem har varit utsatta för sexuell exploatering. Därmed är det angeläget att klarlägga om så också är fallet och att utveckla kunskap och metoder för att ge dessa ungdomar vård som inkluderar området sexuell exploatering.

Vuxna som begått sexuella övergrepp mot barn har i dag mycket små möjligheter att få adekvat behandling. Det gäller såväl inom den öppna som den slutna psykiatrin. Personer som dömts för sexualbrott mot barn kan dock få vård vid någon av de anstalter inom kriminalvården som har särskilda behandlingsprogram för förövare av sexualbrott. Någon behandling direkt avsedd för personer som dömts för barnpornografibrott finns dock inte i Sverige, såvitt känt.

Samverkan

När det gäller misstanke om sexualbrott eller misshandel mot barn finns sedan länge samverkansgrupper i flertalet kommuner. Deras uppgift är i första hand att se till att barnet är skyddat och att samordna arbetet, framför allt utredningarna. Även sexuell exploatering utgör ett brott där samverkan mellan olika myndigheter är nödvändig. Eftersom det finns likheter och samband mellan dessa olika brottstyper, finns det skäl för samverkansgrupperna att arbeta med både sexuella övergrepp och sexuell exploatering.

Att bekämpa sexuell exploatering av barn kräver ett väl utvecklat internationellt samarbete. Brottsligheten, framför allt barnpornografi och människohandel för sexuella ändamål, är gränsöverskridande. Det krävs både formella och informella kontakter mellan brottsbekämpande myndigheter i olika länder.

Utredningens förslag

Utredningen föreslår:

- att regeringen utreder och klargör frågan om skadestånd vid barnpornografibrott
- att regeringen överväger en översyn av bl.a. preskriptionstiderna för brottet sexuellt ofredande vid de tillfällen då detta brott har samband med barnpornografibrott
- att regeringen ser över lagstiftningen vad gäller ålderskriteriet vid barnpornografibrott i det fall Högsta domstolen fastställer Svea hovrätts dom (Svea hovrätt, B228-03)
- att regeringen överväger hur lagring av barnpornografiska bilder i tempfiler, såsom det beskrivs i betänkandet, skall kriminaliseras
- att de utåtriktade arbetsmetoder som använts i Rädda Barnens Hotline bör tas till vara av polisen när projektet avslutas 2005
- att regeringen överväger behovet av en översyn beträffande kostnader för utlämnande av IP-nummer och lagringstider för logfiler i syfte att öka polisens möjligheter att utreda brott som rör sexuell exploatering av barn. Även spårning av mobiltrafik bör uppmärksammas i detta sammanhang.
- att regeringen tar upp frågor om barnpornografi på nätet i lämpliga internationella sammanhang
- att regeringen överväger att uppdra åt Rikspolisstyrelsen, Migrationsverket och Tullverket att utforma en vägledning för hur kontrollen vid gränserna skall utformas för att förhindra sexuell exploatering av barn
- att rättsväsendets inställning till och hantering av mål som gäller misshandel, sexuella övergrepp och sexuell exploatering av barn ses över på liknande sätt som regeringens aviserade översyn av våldtäkter mot kvinnor
- att fortbildningen beträffande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn för poliser och åklagare också innefattar sexuell exploatering av barn
- att åklagare vid de internationella åklagarkamrarna som utreder brott mot barn erhåller särskild kompetens för uppgiften

- att domare och nämndemän i mål som gäller sexuella övergrepp, sexuell exploatering och barnmisshandel bör särskild kompetens för uppgiften
- att riktlinjer för hur polisen bör handlägga fall av sexuell exploatering av barn utarbetas av Rikspolisstyrelsen
- att regeringen överväger om Lagen om registerkontroll (SFS 2000:873) skall omfatta fler yrkesgrupper än vad som nu är fallet, exempelvis vissa läkare, personal vid institutioner för barn och ungdom samt kontaktpersoner inom socialtjänsten och gode män
- att skolan prioriterar sex- och samlevnadsundervisningen och gör stora ansträngningar för att skapa en miljö där ingen elev utsätts för sexuella trakasserier samt verkar som en motkraft till den syn på kvinnor och män som sprids genom reklam, dokusåpor och pornografi.
- att Socialstyrelsen – inom ramen för regeringsuppdraget att utreda förutsättningarna för en nationell funktion för området barn i utsatta situationer – beaktar frågor om sexuell exploatering. Detta uppdrag skall samordnas med Socialstyrelsens uppdrag att utreda regionala kunskapscentra inom området sexuella övergrepp och misshandel av barn. Utredningen anser att sexuell exploatering av barn bör beaktas även i denna del av uppdraget
- att Socialstyrelsen i sitt arbete med att ta fram ett dokumentationssystem för utredning och uppföljning (BBIC) och utarbetandet av en handbok för sociala utredningar uppmärksammar frågor om sexuell exploatering av barn
- att Statens institutionsstyrelse i samband med ADAD-intervjun ställer frågor om sexuell exploatering där detta är relevant samt utvecklar metoder för behandling av ungdomar som utsatts för sexuell exploatering
- att den Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén (S 2003:06) beaktar frågor som rör sexuell exploatering av barn i sitt arbete
- att regeringen överväger hur och i vilken form den av utredningen framtagna kunskapen skall spridas centralt, regionalt och lokalt

Summary

The terms of reference of the committee into knowledge concerning sexual exploitation of children in Sweden were, among other things, to make an inventory of and compile knowledge about sexual exploitation of children and to consider the need for additional measures on the part of the Government to fulfil the work against sexual exploitation of children in accordance previous undertakings. The committee has collected information from, inter alia, four networks made up of representatives of authorities, NGOs, parliamentarians and experts, from a number of study visits and from two studies carried out within the framework of the committee. One of the studies was carried out by the National Council for Crime Prevention. It refers to reported and processed sexual offences against children that includes elements of sexual exploitation. The other study is a survey concerning the sexuality of young people – attitudes to and experience of sexual exploitation – carried out by researchers at Lund University in cooperation with the committee of inquiry.

Sexual exploitation of children comprises trafficking in children, child prostitution/sexual exploitation for payment and child pornography. The report contains a description of these three problem areas, relevant legislation is reported and risk factors identified. Investigations, measures and treatment for both victims and perpetrators are reviewed as well as joint action at both national and international levels. The committee has also presented certain proposals for continued work on issues concerning the sexual exploitation of children.

Sexual exploitation in the form of human trafficking for sexual purposes is a relatively new phenomenon although sexual exploitation in other forms has long existed. Young girls with alcohol and drug abuse problems in particular have been sexually exploited. This is a well known fact but has not been the focus of attention in

investigations and treatment. The exact extent of exploitation cannot be assessed, however the investigations and assembly of knowledge carried out by the committee show that the number of children exposed to sexual exploitation is considerable. As in the case of sexual abuse, the part of sexual exploitation of children that is visible, that is to say in criminal statistics and information from authorities and organisations, is probably just the tip of the iceberg.

Poverty, patriarchal structures and the sexualisation of society create a breeding ground for sexual exploitation

Children who have been subject to sexual exploitation have major social and mental problems. Many have been subjected to sexual violation/abuse before or in connection with sexual exploitation.

However, the models based on the individual are not sufficient to explain sexual exploitation of children and must be supplemented by factors of a structural nature. The problem must be seen in its social context. Poverty in combination with patriarchal structures constitutes a major risk of the exposure of women and children to violence and different forms of sexual abuse/exploitation. In cultures where women and children are not seen as individuals of the same value and with the same rights as men, they risk being regarded and treated like objects.

Another factor that makes sexual exploitation of children possible is the sexualisation of society. Erotic messages are communicated in advertising, TV programmes, films, music videos, fashion and on the Internet. Films and images that would have been classified as pornography are shown today on some TV channels and appear in certain evening papers and weekly magazines. Children are drowning in material with a sexual content which is a completely different situation from that which applied for earlier generations.

The consequences of the sexualisation of the public sphere can currently be perceived for example in changed attitudes to sexuality, changed sex habits and a strong increase in the consumption of pornography.

An exposed group

At the individual level, there are certain factors that imply children run a greater risk of being subjected to sexual exploitation. The risk factors are sexual and physical abuse and neglect. The youth poll shows that young people who have sold sexual services have many problems, which are expressed in different ways such as sexualised behaviour, alcohol and drug abuse, criminality and mental illness. Children who come to Sweden from other countries as asylum seekers with or without legal custodians, or because their mother is to marry a Swedish man and also children who are smuggled in or come on their own, may also run the risk of sexual exploitation.

Lonely, sad, lost and deserted children are exposed to the greatest risks since contacts via the Internet may be a compensation for other human company. Children, who have poor relations with their parents, have no friends or for other reasons feel lonely and excluded are particularly defenceless when an unknown person seeks contact with them via the Internet.

Children may be subject to sexual exploitation even if no real risk factors are present. It may, for example, be children who have been photographed secretly for pornographic purposes. The strategies used by many perpetrators can be difficult for children to see through, particularly if the perpetrator is someone they know, have faith in or see as an authority. Not all the children that have been caught up in sexual exploitation after making contact via the Internet have social problems. It may be a case of curiosity, innocence or of testing limits. Children may become involved in something they do not understand and cannot judge the consequences of.

Connections between child pornography and sexual violations

Pornographic pictures/films of children almost always mean that the child has been subjected to sexual abuse/violation that has been documented. It does happen, however, that pictures are not taken for pornographic purposes but are used in such a way that they appear to be pornographic. It may concern pictures that have been manipulated or included in a sequence together with pictures of a pornographic nature. Viewing pornographic pictures/films of children may be temporary but it may also be part of a pattern of transgressing limits and sexual abuse.

Possessing, collecting and distributing child pornography is a crime in itself but attention should also be given to it as a risk factor for physical sexual abuse. The investigation by the National Council for Crime Prevention for instance shows that there is a connection between child pornography offences and sexual abuse. Thirty-eight per cent of those convicted of child pornography offences had also been convicted for sexual crimes against a child in the same case. Another link is that people who are members of one of the closed paedophile networks that operate on the Internet may be obliged to distribute new pictures in order to get access to the material of others. To produce these pictures the person may sexually abuse a child, photograph or film the abuse and distribute the pictures/film to people in the network. Hence, children are sexually abused because the 'market' continually demands new pictures.

The majority of people consider sex with children unacceptable but when the boundaries for what is normal shift, a breeding ground is created for degenerate variants such as the sexual exploitation of children. Child pornography may influence attitudes so that what was previously inconceivable may be seen as a possibility, not just by paedophiles but also by people who would not normally exploit children. Another step in the process of normalisation is perceiving that many others are doing the same thing. Today, the Internet offers opportunities of feeling a mutual interest with others who are sexually interested in children. A further essential factor for lowering thresholds is accessibility. Pornography has above all become readily accessible. Those who are well acquainted with Internet can easily find what they want and the risk of being discovered is minor. Furthermore, the large supply of pornography and other material with a sexual content may have an effect on children and young people so that their limits are shifted. It may then be easier to persuade them to carry out sexual acts. Lastly, the thresholds are lowered considerably when it becomes easier to find victims. Previously, perpetrators had to find children in their nearest circles which could be difficult, risky and take time. With the protection of anonymity it is easier to find suitable victims.

A special problem connected with child pornography on the Internet is that the pictures/films never disappear. They are in circulation on the network eternally. This means that the violation of the child never ends.

After the criminalisation of possession of child pornography, there has been an explosive development of Internet opportunities for contacts between people. This has meant a radical increase in opportunities to commit child pornography crimes.

Trafficking in children for sexual purposes

Human trafficking for sexual purposes is a crime planned by criminal organisations and takes place well hidden from agencies, organisations and the general public. Operations are facilitated by the open borders in the Schengen area which imply border supervision without passport control and a chance to cross borders with juveniles without any questions being asked about their relationship or where they belong.

Most cases of human trafficking concern adult women over 18 but the victims may be juvenile girls, usually aged 16–17. These girls are mostly enticed to come to Sweden in the belief that they will earn money and in this way change their future. Sometimes they are forced or duped into believing they will get a regular job. Some are certainly aware that they will be selling sexual services but believe it will be temporary, something they will be doing for a short time. In fact they become the victims of a modern form of slavery.

Through reports and contacts with the committee's network it has emerged that cooperation takes place between agencies and organisations, at both national and international levels on the policing side. On the other hand, regarding care of the victims of human trafficking for sexual purposes, there is a general lack of cooperation, coordination, knowledge and clear division of responsibility between the agencies and organisations concerned at both national and international levels. Furthermore, there is no clear child perspective in treatment of the victims.

Sexual exploitation for payment

The survey has mapped out the extent of selling sex among young people in the third year of the upper secondary school. The study (Svedin and Priebe 2004) shows that 60 young people – 1.4 per

cent – had sold sex for payment. That is equivalent to about 1 000 young people in the third year of the upper secondary school.

Of the 60 young people, 23 were girls (1 per cent) and 37 boys (1.8 per cent). Boys with an immigrant background were over-represented. Characteristic of those with experience of having sold sex was an early intercourse debut, several sex partners, behavioural problems, criminality (especially among boys), mental problems and alcohol and drug abuse (especially among girls). Forty-nine stated that they had been subjected to sexual acts against their will. It was most often a question of someone pawing/groping them and of indecent exposure. Forty-two per cent (30 per cent of the boys and 60 per cent of the girls) had been subjected to sexual penetration.

To a remarkably high degree the young people who answered the questionnaire about attitudes to and experience of selling sex for remuneration/money accept that people sell sex or take part in pornographic situations. A majority of the young people in the survey had seen pornography on some occasion. Boys who sold sex viewed most. Forty-two per cent of them stated that they more or less daily viewed pornography. This group also considerably more often viewed sex involving violence, sex between children and adults and sex with animals. Many stated that they are affected by what they see and want to try it out which is alarming, not least bearing in mind that they have viewed child pornography and pornography involving violence.

The victims

The victims of sexual exploitation may be anyone from small children photographed for pornographic purposes without being aware of it, to teenagers forced into prostitution. The mental, physical and social consequences of having been exposed to sexual exploitation varies depending on factors such as the age of the child, the type of exploitation and the relationship to the perpetrator.

In the National Council for Crime Prevention survey of judgments pronounced in cases with an element of sexual exploitation, 70 per cent of the victims are girls. In the survey, the majority of those who had sold sex were boys. There is reason to assume that sexual exploitation of boys is even more concealed than exploitation of girls.

Over 80 per cent of the boys and 65 per cent of the girls in the Council's survey were under 15. Forty-six of the 60 young people who had sold sex stated that they were between 14 and 18 when they sold sex for the first time. The median value was 16.

The perpetrators

It is usual for perpetrators of crimes with elements of sexual exploitation to be sentenced for *crimes against several children*. In the National Council for Crime Prevention survey, about a quarter had been sentenced for crimes against two or three children and a quarter for crimes against four or more children in the same case. Ninety-five per cent of those sentenced are men.

It is also common that the perpetrators *have previously been sentenced for crimes*. In the National Council survey, 72 per cent had appeared before court on at least one previous occasion. One fifth had previously been sentenced for sexual crimes against children and more than a quarter had been sentenced for crimes of violence.

Very few of those who sexually exploit children for payment consider themselves to be child molesters. They try to deny, justify their behaviour and make it humane. Occasionally they also claim that the young people themselves should take responsibility for what has taken place. They imagine that sexual contact is something the child can consent to and benefit from. This attitude is apparent in some of the judgments studied in the committee. In Svedin's and Back's study of children exploited in child pornography (2003) there is a description of the intervju with the perpetrators. No one expressed guilt about hurting the children and they did not consider they had done anything wrong. They were usually unable to remember and diminished their role in the abuse. The majority of perpetrators had cognitive distortions; they distorted reality, redefined relationships of power and strength, reversed roles, etc.

The Internet as a risk and an opportunity

The Internet has meant a radical change in children's and young people's social and cultural environment. The majority of children aged 9–16 chat on the Internet but parents generally are not aware

of this. The difference between what parents think children use the Internet for and what they do use it for is great. For example, children can easily find pornographic material or involuntarily open such material on the display.

Certain homepages have children and young people as target-groups. There they can present themselves, write their own diaries or in the diaries of others, chat, send e-mails and take part in discussion groups. The new digital camera technology with web cameras and mobile telephones makes it easy to photograph and publish the pictures on the Internet. Like other pictures, the pictures become a "public property" and can end up on pornographic sites. The anonymity of the Internet offers an opportunity to talk about problems that children dare not discuss face to face, for example sexuality or relations. This can be positive but there are also risks with this open communication. You can never rely on the person you are chatting with being whom he/she claims to be. Contact through the Internet can lead to personal meetings that may be risky. The Internet has made it easier for paedophiles and other sex criminals to make contact with children.

Through the Internet children can be exposed to new risks. Parents have less control over their children's contacts and the perpetrators have obtained greater opportunities to find children to sexually abuse or exploit.

Investigations, measures and treatment

Sexual abuse of children is not new for *social services*. The matter has been given attention since the late 1980s. Thus, in training, research and practice, social services and other authorities have had several decades in which to develop methods for investigation and treatment. Sexual exploitation on the other hand has been given attention relatively recently and experience and knowledge is largely non-existent. To be able to identify the problem, increased knowledge is needed both in personal and family counselling and in institutional care.

Children who have been subjected to sexual exploitation have often experienced sexual violations, violence, neglect and abandonment. Abuse of alcohol and drugs is generally the most visible problem, which may mean that this problem is emphasised in

investigations and treatment while other problems such as sexual exploitation are neglected.

Since children exposed to sexual exploitation are a heterogeneous group, generalisations cannot be made about *treatment needs*. Some children have been exploited without being aware of it, others have been subjected to serious violations in connection with exploitation. For some children exploitation was a single event, for others something that has gone on for many years. Some come from well functioning families and have not been exposed to any special psychosocial strains, while others are affected by several risk factors. Hence, treatment needs may vary from children who are not in need of any professional treatment at all to children with very extensive need of treatment.

With their shrinking resources and long queues child psychiatric *clinics* have prioritised children with serious mental problems. Exposure to trauma does not give entitlement to treatment automatically. It is not until the child shows serious mental problems that treatment is offered. There are examples where clinics have worked actively on questions concerning sexual exploitation but as a rule sexual exploitation is probably seldom given attention. To be accepted by clinics, in addition to the child showing serious symptoms, the child and parents must be motivated for treatment and contact the clinic themselves. Hence, these clinics are not a realistic treatment alternative for sexually exploited children, with the exception of clinics with a special focus on sexual assault.

The most vulnerably young people are to be found in *institutional care*. There is reason to assume that many of them have been exposed to sexual exploitation. It is therefore important to clarify whether this is the case and to develop knowledge and methods for giving these young people care that covers the area of sexual exploitation.

Adults that have committed sexual violations against a child have very few chances today of receiving adequate treatment. This applies to both open and closed psychiatric care. Persons sentenced for sexual crimes against children may, however, be given treatment at one of the prison establishments that have special treatment programmes for perpetrators of sexual crimes. There is no treatment in Sweden directly intended for persons sentenced for child pornography offences as far as we know.

Cooperation

Regarding suspected sexual offences against or abuse of children, cooperation groups have long operated in most municipalities. Their task is primarily to ensure that the child is protected and to coordinate work, particularly the investigations. Sexual exploitation is also a crime that calls for cooperation between different agencies. As there are similarities and connections between these different types of crime, there is reason for collaborating groups to deal with both sexual abuse and exploitation.

The fight against sexual exploitation of children requires well developed international cooperation. These crimes, especially child pornography and human trafficking, are cross-border crimes. Both formal and informal contacts between anti-crime agencies in different countries are needed.

Committee proposals

The committee suggests that:

- the Government investigate and clarify the issue of damages in connection with child pornography crimes
- the Government consider a review of the period of limitation for sexual assault when the crime is connected with child pornography crimes
- the Government review legislation regarding the age criterion in connection with child pornography crimes in cases where the Supreme Court affirms the judgment of the Svea Court of Appeal (Svea Court of Appeal, B228-03)
- that the Government consider how caching of child pornographic pictures in temporary files, as described in the report, shall be criminalized
- the working methods that have been used by Save the Children in their hotline project should be utilized by the police when the project is finished in 2005
- the Government consider the need of reviewing costs for delivering IP numbers and the issue of saving logfiles to facilitate police investigatory work with crime concerning sexual exploi-

tation of children. Tracing mobilecommunication should also be considered in this connection.

- the Government raise matters concerning child pornography on the Internet in appropriate international contexts
- the Government consider commissioning the National Police Board, the Swedish Migration Board and the Swedish Customs to draw up guidelines for border control in order to prevent the sexual exploitation of children
- the judicial system's attitudes to and processing of cases concerning physical and sexual abuse and sexual exploitation of children be reviewed in a manner similar to that initiated by the Government for rape of women
- further training for the police and prosecutors concerning child physical and sexual abuse should also comprise sexual exploitation of children
- prosecutors at the international public prosecution office investigating crimes against children should have special qualifications for the task
- judges and lay assessors of cases concerning physical and sexual abuse and , sexual exploitation should have special qualifications for the task
- guidelines for how the police should deal with cases of sexual exploitation of children should be prepared by the National Police Board
- the Government consider whether the Law (2000:87) concerning testing by reference the criminal record of personnel in pre-schools, schools and school-age child care should cover more professional groups for example certain doctors, personnel at institutions for children and young people, contact persons in social services and guardian ad litem
- schools give priority to sex education and make great efforts to create an environment where no pupil is subjected to sexual harassment and act as a counter-force to the view of women and men that is spread through advertising, docusoaps and pornography

- the National Board of Health and Welfare should within the framework of the Government order regarding a national function for children at risk consider sexual exploitation of children. The need of regional competence centres should also be considered
- the National Board of Health and Welfare should in producing a documentation system for investigation and follow-up (BBIC, focus on children's needs) and a handbook for social investigations give attention to matters concerning sexual exploitation of children
- in connection with the ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis) interview, the National Board of Institutional Care in Sweden ask questions about sexual exploitation where relevant, and develop methods for treatment of young persons who have been subjected to sexual exploitation
- in its work, the Committee on a National Action Plan for Social services for Children and Young People (S 2003:06) give attention to matters concerning sexual exploitation of children
- the Government consider how knowledge compiled by the committee shall be spread nationally, regionally and locally

1 Utredningsuppdraget och dess genomförande

1.1 Utredningens uppdrag

Regeringen beslutade den 28 februari 2002 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att inventera kunskaper om sexuell exploatering av barn m.m. (S2002:B). Den 16 april 2003 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppgift att fullfölja det arbete som bedrivits i arbetsgruppen.

Utredaren skall:

- fullfölja inventeringen och sammanställningen av kunskaper om sexuell exploatering av barn i Sverige,
- se över behovet av insatser för attitydpåverkan i frågor som rör sexuell exploatering av barn,
- utveckla nätverken bland aktörer för utbyte av kunskap och erfarenheter samt finna former för fortsatt samverkan,
- följa upp den svenska handlingsplanen mot sexuell exploatering av barn samt överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida för att fullfölja arbetet mot sexuell exploatering av barn i Sverige. (Direktiven finns återgivna i sin helhet i bilaga 1)

1.2 Genomförande

I Sverige finns mycket lite forskning och dokumenterad beprövad erfarenhet om sexuell exploatering av barn. Kunskap om denna fråga måste därför till stor del sökas på annat sätt än genom forskning, skriftliga rapporter och statistik. En viktig del i kunskapsinsamlandet har därför varit muntlig information. Utredningen har haft kontakt enskilt och i grupp med ett stort antal representanter för myndigheter, organisationer och personer med särskild kunskap om utsatta barn.

1.3 Utredningens inre arbete

Flera av utredningens sammanträden har haft formen av temamöten till vilka en rad olika föreläsare inbjudits. Företrädare för polisen, kriminalvården, frivilligorganisationer, forskare, Migrationsverket, Brottsförebyggande rådet och Östersjöstaternas råd har förmedlat erfarenheter och kunskaper till utredningen.

Länsstyrelserna har i en skrivelse ombetts skicka in länsrätts- och kammarrättsdomar beträffande flickor som omhändertagits enligt 3 § LVU¹. Tretton länsstyrelser har skickat sammanlagt 87 domar. Sekretariatet har gått igenom domarna för att finna uppgifter som kan tyda på eventuell sexuell exploatering.

1.3.1 Nätverken

Fyra nätverk har tillskapats bestående av företrädare för myndigheter, frivilligorganisationer, parlamentariker och experter. Cirka 80 personer har deltagit i nätverken där de bidragit med kunskap från sina respektive verksamhetsområden. Nätverken har träffats kontinuerligt under arbetsgruppens och utredningens gång. Utredningen har också haft flera möten med nätverken tillsammans för att diskutera frågor som berör alla och för att utbyta erfarenheter över sektorsgränserna.

Nätverken för myndigheter, frivillig organisationer och parlamentariker har vardera haft tre möten. Expertnätverket har haft två möten, varav ett internatsammanträde på Sättra Bruk i samarbete med Allmänna Barnhuset. Nätverken har haft tre gemensamma möten.

1.3.2 Rundabordssamtal

Kunskapsinhämtning på regional nivå har skett i form av rundabordssamtal i Malmö, Luleå och Örebro. Dessa samtal har anordnats i samarbete med respektive länsstyrelse. Till samtalen inbjöds ett tjugotal nyckelpersoner från polis- och åklagarmyndighet, socialtjänst, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri, institutionsvård, personal från migrationsverkets förläggningar, Tullverket, frivilligorganisationer m.fl.

¹ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

1.3.3 Studiebesök m.m.

Studiebesök och sammanträffanden med nyckelpersoner inom olika verksamheter har genomförts, bl.a. på Norrtäljeanstaltens avdelning för sexualförbrytare. Vid besök hos polisen i Haparanda informerades sekretariatet om prostitutionen vid gränsen mellan Finland och Sverige. Vid Göteborgs universitet fick sekretariatet en genomgång av aktuell forskning om prostitution, sexköp och unga människors vanor och attityder till sexualitet. Sekretariatet har besökt socialförvaltningen i Lerum och polisen i Göteborg med anledning av ett uppmärksammat fall av sexuell exploatering av flera mycket unga flyktingpojkar. Sekretariatet har också besökt Statens Institutionsstyrelses institution för flickor i Malmö samt frivilligorganisationer som Riksförbundet HOPP, Xist och Mötesplats Stadsmissionen.

Vidare har utredaren och sekreteraren deltagit i en konferens om förövare och förövarestrategier i Edinburgh, Scotland. Konferensen var anordnad av NOTA – The National Organisation for the Treatment of Abusers.

1.3.4 Undersökningar

Brottsförebyggande rådet (Brå) har på utredningens uppdrag genomfört en kartläggning av domar och polisanmälningar om barn som utsatts för sexuell exploatering. Kartläggningen består av två delar. I den första delen beskrivs olika former av sexuell exploatering av barn som kommit till rättsväsendets kännedom och som lett till fällande domar. Den andra delen består av en kartläggning av barnpornografibrott. Undersökningen är gjord av utredare Lotta Nilsson. Rapporten finns i sin helhet som bilaga till betänkandet. Denna undersökning benämns fortsättningsvis Brå-rapporten.

Professor Carl Göran Svedin och doktorand Gisela Priebe vid barnpsykiatriska avdelningen, Lunds Universitet, har i samarbete med utredningen genomfört en studie av ungdomars erfarenheter och attityder till sexuell exploatering. Denna studie benämns fortsättningsvis ungdomsenkäten.

Som underlag till kapitlet om förövare och förövarestrategier har Cecilia Kjellgren, socionom och doktorand vid Lunds Universitet, sammanfattat forskning och annan kunskap inom området.

1.3.5 Delrapport

Arbetsgruppen lämnade en delrapport till regeringen den 12 mars 2003 i form av ett seminarium *Vill vi veta... Vågar vi se?*. Vid seminariet gavs en lägesrapport om hur långt arbetet med att få kunskap om sexuellt exploaterade barn i Sverige framskridit. Inbjudna till seminariet var företrädare för berörda departement, samtliga nätverk och deltagarna vid rundabordssamtalen. En tidning *Vetskap & Verklighet* som redovisade erfarenheter och aktuell kunskap om sexuell exploatering av barn distribuerades vid seminariet. Tidningen trycktes i 3 000 exemplar och har fått god spridning.

1.4 Utåtriktad verksamhet

Utredningen har disponerat medel för utåtriktad verksamhet.

I samarbete med Länsstyrelsen i Norrbotten och en referensgrupp bestående av ungdomar och lärare från gymnasieskolor i Luleå, Boden, Haparanda, Pajala och Piteå har två halvdagsseminarier om ungdomars attityder till sexuell exploatering av barn i Sverige genomförts. Seminarierna genomfördes i Luleå den 24 april 2003. Utgångspunkten var en visning av Lukas Moodyssons film *Lilja 4-ever* med efterföljande diskussion av frågorna:

- Lilja – kan hon vara en svensk flicka eller pojke?
- Vem lär oss om sex? – media och Internet som normbildare
- Lilja mitt ibland oss – vuxensamhällets ansvar

Liknande seminarier arrangerades sedan lokalt vid de ovanstående gymnasieskolorna. Utredningen bidrog ekonomiskt till kostnaderna för hyra av biograf och film. Ett par tusen elever har på så sätt fått möjlighet att diskutera sina och andras attityder till sexuell exploatering.

Utredningen har också bidragit till finansieringen av Stiftelsen Kvinnoforums kartläggning *Socialt stöd till kvinnor, flickor och pojkar. Offer för människohandel. En översyn av situationen i Sverige* (Kvinnoforum 2002).

1.4.1 Media och mediakontakter

Under utredningstiden har en bevakning av pressklipp genomförts. Därigenom har utredningen fått bred information om hur media beskriver frågor om sexuell exploatering. Genom pressbevakningen har utredningen snabbt fått kännedom om brottsutredningar och domar.

Utredningen har anordnat presskonferenser i samband med överlämnandet av Brå-rapporten, undersökningen om Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter och av betänkandet.

1.5 Handlingsplanen

I utredningens uppdrag ingår att följa upp den svenska handlingsplanen mot kommersiell sexuell exploatering av barn och överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida. Arbetsgruppen för kunskap om sexuellt exploaterade barn i Sverige lämnade en delrapport till regeringen den 12 mars 2003. I detta sammanhang gjordes också en redovisning av åtgärder som vidtagits sedan december 2001.

Handlingsplanen har kontinuerligt diskuterats vid utredningens sammanträden och vid de möten som anordnats med nätverken. Åtaganden som genomförts finns redovisade i betänkandets olika kapitel. Behovet av nya åtaganden diskuteras i kap. 17 Överväganden och förslag.

Regeringen anger i handlingsplanen att den kommer att följas upp i samband med att Sverige vart femte år avger rapport till FN:s barnrättskommitté. Sverige lämnade sin tredje rapport till FN:s barnrättskommitté 2002.

Två år efter det att det fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerats av en stat skall staten lämna en rapport till FN:s barnrättskommitté om vilka åtgärder som vidtagits för att genomföra konventionens stadganden. Därefter skall rapporteringen i dessa frågor ske i samband med den regelbundna rapporteringen till barnrättskommittén.

Handlingsplanen kommer därmed att regelbundet följas upp och nya åtaganden blir aktuella i samband med dessa uppföljningar.

I utredningens uppdrag ingår att följa upp den svenska handlingsplanen mot kommersiell sexuell exploatering av barn och

överväga behovet av ytterligare åtgärder från regeringens sida. Arbetsgruppen för kunskap om sexuellt exploaterade barn i Sverige lämnade en delrapport till regeringen den 12 mars 2003. I detta sammanhang gjordes också en redovisning² av åtgärder som vidtagits sedan december 2001.

Handlingsplanen har kontinuerligt diskuterats vid utredningens sammanträden och vid de möten som anordnats med nätverken. Åtaganden som genomförts finns redovisade i betänkandets olika kapitel. Behovet av nya åtaganden diskuteras i kap. 16 Överväganden och förslag.

Regeringen anger i handlingsplanen att den kommer att följas upp i samband med att Sverige vart femte år avger rapport till FN:s barnrättskommitté. Sverige lämnade sin tredje rapport till FN:s barnrättskommitté 2002.

Två år efter det att det fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerats av en stat skall staten lämna en rapport till FN:s barnrättskommitté om vilka åtgärder som vidtagits för att genomföra konventionens stadganden. Därefter skall rapporteringen i dessa frågor ske i samband med den regelbundna rapporteringen till barnrättskommittén.

Handlingsplanen kommer därmed att regelbundet följas upp och nya åtaganden blir aktuella i samband med dessa uppföljningar.

² *Vetskap och Verklighet*, utgiven av Arbetsgruppen för kunskap om sexuellt exploaterade barn i Sverige, Socialdepartementet.

2 Bakgrund

Sverige stod i augusti 1996 värd för den första världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, där 120 länder var representerade. Regeringar och organisationer deltog med den gemensamma ambitionen att inleda ett globalt samarbete för att bekämpa utnyttjandet av barn. Kongressen fokuserade på kommersiell sexuell exploatering av barn vilken definierades som

sexuella övergrepp som begås av vuxna, där en ersättning i pengar eller på annat sätt utgår till barnet eller till andra personer, och där barnet behandlas som ett sexobjekt och som ett kommersiellt objekt.

Världskongressen enades om en rad åtgärder för att skydda barn och minska den kommersiella sexuella exploateringen av barn. I den aktionsplan som kongressen antog förband sig de deltagande länderna att före år 2000 upprätta nationella handlingsplaner mot kommersiell sexuell exploatering av barn. Länderna skulle bl.a. anslå resurser, öka samarbetet och skärpa lagstiftningen. För att uppfylla detta åtagandet tillsatte regeringen en interdepartemental arbetsgrupp med uppgift att utarbeta en nationell plan för åtgärder mot kommersiell sexuell exploatering av barn. Arbetsgruppen redovisade sitt arbete i augusti 1997 (Ds 1997:54). Arbetsgruppen ansåg

att det ligger i sakens natur att kommersiellt sexuellt utnyttjande av barn är ett större problem i länder med en utbredd social misär.

Det är sannolikt utomordentligt ovanligt att barn i Sverige utnyttjas kommersiellt i sexuella syften, möjligtvis med reservation för spridningen av barnpornografi. Då det gäller andra typer av sexuella övergrepp mot barn finns det ingen anledning att tro att förhållandena i Sverige skiljer sig från andra länder i Europa. Även om de ekonomiska förhållandena och de etiska normerna i vårt samhälle bidragit till att vi förskonats från att kommersiell sexuell exploatering har blivit ett frekvent problem, så äger vi en del av problemet. Även i vårt land finns nämligen köparna eller förövarna.

Den svenska handlingsplanen mot kommersiell sexuell exploatering antogs av regeringen 1 juli 1998.

I samband med förberedelsearbetet inför den andra världskongressen mot kommersiell exploatering i Yokohama i december 2001 uppdaterade regeringen den svenska handlingsplanen. En informell arbetsgrupp under Socialdepartementets ledning bestående av representanter för berörda departement, myndigheter och frivilligorganisationer deltog i arbetet. Utgångspunkten var att se kommersiell sexuell exploatering av barn som ett komplext problem med många bakomliggande orsaker både på det samhälleliga och individuella planet. För att förhindra kommersiell sexuell exploatering av barn krävs samarbete mellan olika yrkesgrupper, mellan offentlig och frivillig sektor och över gränser. Inget land, ingen organisation, myndighet eller yrkesgrupp kan ensam komma tillrädda med detta problem. Åtgärder mot kommersiell sexuell exploatering skall riktas mot grundorsaker till att barn utsätts. Viktigt är att öka kunskapen hos dem som arbetar med barn och ungdomar i Sverige. Vuxna som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med barn, måste lära sig att se och tolka signalerna hos barn som far illa. Regeringen ville i den uppdaterade handlingsplanen särskilt uppmärksamma barn med funktionshinder. Åtgärder skulle också riktas mot förövare. Vidare ansåg regeringen att det finns behov av attitydpåverkan och goda behandlingsmetoder. I den nationella handlingsplanen förbinder sig regeringen att, i enlighet med åtagandena vid Stockholmskonferensen, vidta åtgärder vad gäller samverkan och förebyggande insatser, skydd, rehabilitering, återanpassning samt barns delaktighet

2.1 Östersjösamarbetet

Med anledning av rapporter som pekade på ett växande problem med sexuell exploatering av barn inom Östersjöregionen tog Sverige hösten 1997, inom ramen för Östersjöstaternas råd, initiativet till ett regionalt samarbetsprojekt. Vid ett möte i januari 1998 slog regeringscheferna fast att ett multidisciplinärt tillvägagångssätt i arbetet med kommersiellt sexuellt exploaterade barn skulle förankras hos politiker och höga beslutsfattare samt att nätverk skulle byggas i Östersjöregionen. Arbetet skulle grundas på samarbete och inte bistånd. Socialdepartementet inrättade 1999 en särskild arbetsgrupp för att leda detta arbete. Gruppens mål var att uppfylla

de gemensamma åtaganden som de svenska och norska regeringarna gjorde i samband med den konferens mot kommersiell sexuell exploatering av barn som hölls i Tallinn 1998. Åtagandet innefattade att bilda ett nätverk i kompetenshöjande syfte mellan beslutsfattare och hög administrativ personal samt att sprida specialistkunskap kring utsatta barn i regionen. Ett IT-nätverk byggdes upp, <http://childcentre.baltinfo.org>, med ekonomisk stöd från bland annat EU-kommissionens STOP-program. Hemsidan är operationell och mycket av informationsspridning och kommunikation mellan aktörerna inom Östersjöstaternas råd sker via den. Det regionala samarbetet ledde till att det år 2002 bildades en barnenhet inom Östersjöstaternas råds sekretariat med uppgift att koordinera samarbetet kring frågor som rör barn i utsatta situationer i regionen.

2.2 Förekomst av sexuell exploatering av barn i Sverige

Sexuell exploatering av barn ansågs direkt efter världskongressen 1996 inte vara något större problem i Sverige. I Socialstyrelsens rapport *Kännedom om prostitution 1998–1999* framkom vad gäller minderåriga i prostitution endast ett fåtal kända fall. Rikspolisstyrelsen, som årligen rapporterar om prostitutionens utbredning i Sverige, lämnade vid denna tidpunkt liknande uppgifter i sin rapportering till regeringen.

År 2001 publicerade ECPAT-Sverige¹ rapporten *Kommersiell sexuell exploatering av barn – en studie av kännedom om utnyttjandet av minderåriga i prostitution, pornografi och trafficking*. I denna framhölls att ”kommersiell sexuell exploatering av barn är ett problem över hela landet och att problemet har en omfattning som hittills varit okänd för det officiella Sverige.”

2.3 Socialdepartementets hearing

Som ett led i förberedelsearbetet inför den andra världskongressen i Yokohama 2001 och mot bakgrund av ny kunskap från Östersjö-samarbetet, samt den debatt som följde på ECPAT:s rapport kallade det dåvarande statsrådet Ingela Thalén till en hearing. Syftet var

¹ End Childprostitution, Child Pornography and Trafficking in Children for Sexual Purposes.

att diskutera hur man upptäcker att barn blir sexuellt exploaterade, omfattningen av sexuell exploatering och om vi har tillräckligt med kunskaper för att kunna utreda och behandla de barn som upptäcks.

Vid hearingen redogjorde företrädare för myndigheter, ideella organisationer och experter för sina erfarenheter av sexuellt exploaterade och utsatta barn.

Som ett direkt resultat av hearingen beslutades att en särskild arbetsgrupp inom socialdepartementet skulle skapas för att genomföra en bred nationell inventering om sexuell exploatering av barn i Sverige.

3 Vad är sexuell exploatering av barn?

3.1 FN:s konvention om barnets rättigheter

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter – barnkonventionen – efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28). Härigenom har Sverige åtagit sig att följa konventionens bestämmelser.

Barnkonventionen innehåller olika slag av rättigheter, dels medborgerliga och politiska rättigheter, dels ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Konventionen tar hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet, vilket kommer till uttryck i de rättigheter som syftar till att ge barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande.

Barnkonventionen är inriktad på individen – den enskilda flickan eller pojken – och sakartiklarna handlar om barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda.

I artikel 1 i konventionen slås fast att med barn avses varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Det hindrar inte att konventionen i sina olika artiklar beaktar att barn med stigande ålder och mognad ges ökad självständighet. Barnkonventionen ger dock uttryck för att barndomen är värdefull i sig och att barndomen och ungdomstiden skall värnas.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer, principen om icke-diskriminering (artikel 2), principen om barnets bästa (artikel 3), principen om rätten till liv och utveckling (artikel 6) samt principen om rätten att få komma till tals och bli respekterad (artikel 12).

De grundläggande principerna har en egen självständig betydelse, men de skall också genomsyra de övriga bestämmelserna i konventionen, dvs. de materiella artiklarna som bl.a. handlar om barnets

rätt till omvårdnad, utbildning och hälsa och rätten till skydd mot övergrepp, utnyttjande och misshandel.

Det är viktigt att hålla i minnet att konventionen inte bara ser barnet som ett offer – eller ett möjligt offer – som måste skyddas. Den erkänner och bejakar barnets inneboende resurser som måste få sitt fria utrymme. Barnkonventionens budskap kan sammanfattas med att barn skall respekteras.

Utgångspunkten i arbetet med att förebygga och förhindra alla former av sexuella övergrepp på barn är artikel 34, konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och att vidta åtgärder för att förhindra att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling, att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet och att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Artikel 4 slår fast att staterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra konventionens rättigheter. Artikeln talar också om att länderna skall utnyttja ”det yttersta av sina tillgängliga resurser” för att genomföra de kostnadskrävande kraven, dvs. när det gäller förverkligandet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Det handlar således om aktiva prioriteringar och, inte minst, politisk vilja.

3.2 Olika former av sexuell exploatering

År 2000 antog FN:s generalförsamling det fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Sverige liksom övriga EU-länder har undertecknat protokollet. Enligt protokollet avses med:

- *Handel med barn*: varje handling eller transaktion genom vilken ett barn förs av en person/grupp av personer till annan mot betalning eller någon annan form av ersättning.
- *Barnprostitution*: användning av ett barn i sexuella handlingar mot ersättning eller varje annan form av vederlag.
- *Barnpornografi*: framställning, av vilket som helst slag, av ett barn som deltar i verkliga eller simulerade uttryckligt sexuella handlingar eller varje framställning av ett barns könsorgan i huvudsakligen sexuella syften.

Dessa tre punkter sammanfattar uttrycken ”kommersiell sexuell exploatering av barn”, ”barnsexhandel” och ”sexuell exploatering av barn”.

3.3 Aktuell lagstiftning

Svensk lagstiftning innehåller flera ansvarsbestämmelser som straffbelägger det förfarande som enligt den tidigare redovisade definitionen betecknas som sexuell exploatering av barn. Nedan redovisas vissa ansvarsbestämmelser som kan aktualiseras, uppgift om vad för slags handlingar varje enskild bestämmelse straffbelägger samt vilket straff som kan komma i fråga. Det kan nämnas att reglerna om anstiftan och medhjälp i 23 kap. brottsbalken är tillämpliga i fråga om samtliga ansvarsbestämmelser som anges nedan. Samtliga gärningar faller också under allmänt åtal.

3.3.1 Barnpornografibrott

16 kap 10 a § brottsbalken

Den som

1. skildrar barn i pornografisk bild,
2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder av barn eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
5. innehar en sådan bild av barn.

döms för *barnpornografibrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år.

Den som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte av oaktsamhet sprider en sådan bild som avses i första stycket, döms som sägs där.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för *grovt barnpornografibrott* till fängelse lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfatt-

ning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Förbuden mot skildring och innehav gäller inte den som tecknar, målar eller på något annat liknande hantverksmässigt sätt framställer en sådan bild som avses i första stycket, om bilden inte är avsedd att spridas, överlåtas, upplåtas, förevisas eller på annat sätt göras tillgänglig för andra. Även i andra fall skall en gärning inte utgöra brott, om gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Kommentar: Enligt svensk rätt är i stort sett all befattning med barnpornografi kriminaliserad. Försök till uppsåtligt barnpornografibrott är, om brottet inte är ringa, straffbart liksom försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott. Även anstiftan och medhjälp är straffbart i enlighet med vad som anges i 23 kap. brottsbalken. Brottet faller under allmänt åtal. Undantag från kriminaliseringen görs endast för hantverksmässig framställning och efterföljande innehav av teckningar och liknande som inte är avsedda att göras tillgängliga för andra samt för gärningar som med hänsyn till omständigheterna är försvarliga. Utrymme för att anse gärningar som försvarliga är litet. Undantaget för försvarliga gärningar tar primärt sikte på sådana innehav som kan vara nödvändiga för nyhetsförmedling, forskning och opinionsbildning (se konstitutionsutskottets betänkande 1998/99:KU4 s. 5–6).

Syftet med bestämmelsen är att skydda unga människor, vilkas könsmognadsprocess inte är avslutad. Huvudregeln är att könsmognadsprocessen, i bemärkelsen pubertetsutveckling, är avgörande. Den faktiska åldern har inte någon betydelse. Den som utvecklas sent kan vara att bedöma som barn även efter 18 års ålder. Framgår det av den pornografiska bilden eller omständigheterna kring den, att den som skildras inte fyllt 18 år vid fotograferingstillfället, anses denne vara ett barn även efter det att pubertetsutvecklingen fullbordats.

3.3.2 Människohandel för sexuella ändamål

4 kap 1 a § brottsbalken

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel förmår någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land i syfte att personen där skall utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas

för sexuella ändamål, döms för *människohandel för sexuella ändamål* till fängelse i lägst två och högst tio år.

För människohandel för sexuella ändamål döms också den som tar emot, transporterar eller inhyser en person som kommit till ett land under de förhållanden som anges i första stycket, om det sker med användande av sådant otillbörligt medel och i sådant syfte som anges där.

Den som begår en gärning som avses i första eller andra stycket mot en person som inte har fyllt arton år skall dömas för människohandel för sexuella ändamål även om inte olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel använts.

Är brott som avses i första – tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

Kommentar: Bestämmelsen tar sikte på sådan handel som syftar till olika former av sexuell exploatering av människor. Med begreppet ”utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser” avses i första hand prostitution. Begreppet avser emellertid även utnyttjanden som inte är av prostitutionskaraktär, dvs. utan att ersättning lämnas. Uttrycket ”på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål” avser att fånga upp utnyttjanden för andra sexuella ändamål, såsom att utnyttja en person för medverkan vid framställning av pornografiska alster eller för medverkan i pornografisk föreställning.

Ny lydelse träder i kraft den 1 juli 2004 (prop. 2003/04:111).

3.3.3 Sexuellt ofredande

6 kap 7 § brottsbalken

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitlet, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, för *sexuellt ofredande* till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av bild.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssärande sätt uppträder anstötligt mot annan.

Kommentar: Genom denna paragraf har skyddet för barn under 15 år mot att utnyttjas som modell för framställning av pornografisk

bild vidgats så att en sådan gärning är straffbar även om spridningsuppsåt saknas, under förutsättning att bilden framställs efter levande modell. Handlingar som innebär att någon framställer pornografiska bilder av barn för eget bruk omfattas sålunda av stadgandet. Det omfattar även det fallet att ett barn förmås till sexuell posering utan att avbildas i pornografisk bild.

I andra stycket upptas stadgande om skydd för den som fyllt 15 men inte 18 år, motsvarande vad som gäller för den som är under 15 år enligt första styckets andra led. För sexuellt ofredande skall enligt andra stycket dömas den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt 15 men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör posering i annat fall än när fråga är om framställning av en bild. En medverkan som i alla avseenden är frivillig faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Vid bedömning av frågan om frivillighet är att beakta bl.a. den underåriges mognadsnivå, förhållande till gärningsmannen och liknande omständigheter. Om betalning utlovats torde normalt kravet att någon förmåtts medverka vara uppfyllt.

3.3.4 Koppleri

6 kap 8 § brottsbalken

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för *koppleri* till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

Kommentar: I paragrafens första stycke stadgas straff för den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Varje främjande av annans prostitution är straffbart. Främjande kan ske på många olika sätt, t.ex. genom att hålla bordell eller lämna anvisning på prostituerades adresser. Även psykisk påverkan kan utgöra främjande. Prostitution beskrivs så att det är fråga om tillfällig sexuell

förbindelse mot ersättning. Med ersättning avses inte endast betalning med pengar, utan även ersättning i andra former, t.ex. pälsar eller smycken.

Enligt paragrafens andra stycke kan även den som upplåtit en lägenhet med vetskap om att lägenheten används för prostitution dömas för koppleri.

3.3.5 Grovt koppleri

6 kap 9 § brottsbalken

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för *grovt koppleri* till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

3.3.6 Förförelse av ungdom

6 kap 10 § brottsbalken

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuell umgänge med någon som är under arton år, döms för *förförelse av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Kommentar: Avsikten med bestämmelsen är att bereda ungdomar skydd mot att dras in i prostitution. Stadgandet avser att vända sig mot utnyttjande av ungdom i gatuprostitution eller under liknande förhållanden.

3.3.7 Övrig relevant lagstiftning

I övriga sexualbrott, det vill säga våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med avkomling och sexuellt umgänge med syskon (BrB kap. 6, 1–6 §§) kan finnas inslag av sexuell exploatering (jfr Brå-rapporten).

Av 2 kap. 14 § *ordningslagen* (1993:1617) framgår att offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning inte får anordnas.

Enligt förarbetena till denna lag avses med pornografisk föreställning en föreställning med levande aktörer, där sexuella situa-

tioner eller händelseförlopp framställs på ett ohöljt och utmanande sätt. För frågan om en föreställning skall anses vara pornografisk är de sexuella inslagens karaktär och omfattning av betydelse. I begreppet får också anses ingå att det primära syftet med föreställningen skall vara att förmedla pornografi. Enstaka inslag av striptease eller liknande framställningar i t.ex. en teater eller varietéförställning gör inte föreställningen pornografisk (prop. 1973:115 s. 108). Vid införande av förbudsbestämmelsen i ordningslagen sades att förbudet även omfattar enskild posering, om den kan anses utgöra eller vara en del av en tillställning, som anordnas på sådant sätt att allmänheten äger tillträde (prop. 1981/82:187 s. 73). Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet anordnar en offentlig tillställning i strid mot förbudet i 2 kap. 14 § ordningslagen kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Enligt 3 § *socialtjänstlagen* (2001:453) har kommunen det yttersta ansvaret (2 kap 2 § och 5 kap 1 §) för att de som vistas där får det stöd och den hjälp som de behöver. Med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52) kan samhället ingripa med tvångsåtgärder bl.a. om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroende framkallande medel, brottslig verksamhet eller socialt nedbrytande beteende. Socialt nedbrytande beteende kan t.ex. vara att den minderårige uppträder på sexklubb.

Enligt 12 § *polislagen* (1984:387) kan polisen omhänderta en person om det föreligger risk för dennes hälsa och utveckling under förutsättning att personen kan antas vara under 18 år.

Den 23 mars 2004 beslutade riksdagen bl.a. om en ändring i utlänningslagen som innebär att offer för människosmuggling kan få tillfälliga uppehållstillstånd (SFS 2004:206). De nya bestämmelserna börjar gälla den 1 oktober 2004.

Enligt *arbetsmiljölagen* 5 kap. 3 § första stycket (1977:1160) får en minderårig inte anlitas till eller utföra arbete på sätt som medför risk för skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling. Enligt samma lag 5 kap. 1 § avses med minderårig den som icke fyllt 18 år. Enligt 7 kap. 7 § har Arbetsmiljöverket möjlighet att ingripa med föreläggande eller förbud i fall då en minderårig har arbetsuppgifter av sådant slag som avses i 5 kap. 3 §. Enligt 8 kap. 1 § döms till böter eller fängelse i högst ett år den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande eller förbud som meddelats med stöd av 7 kap 7–9 §§. Detta gäller dock inte om föreläggandet eller förbudet har förenats med vite.

Det strider således mot nämnda lag att utnyttja barn under 18 år genom att anlita dem för arbete på sexklubb. Detsamma gäller om barn under 18 år utnyttjas som fotomodeller för pornografiskt material eller anlitas på massageinstitut eller poseringsateljéer.

3.3.8 Pågående lagstiftningsarbete

Bland lagstiftningsprojekt som kan vara av intresse på området kan nämnas 1998 års Sexualbrottskommitténs slutbetänkande *Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* (SOU 2001:14). En lagrådsremiss är planerad att lämnas till lagrådet sommaren 2004.

Riksdagen har nyligen godkänt förslagen i propositionen *Ett utvidgat straffansvar för människohandel* (prop. 2003/04:111). Det föreslås att straffbestämmelsen skall utvidgas till att också omfatta människohandel som inte är gränsöverskridande samt människohandel som syftar till andra former av utnyttjande än sexuellt utnyttjande, t.ex. tvångsarbete och avlägsnande av organ. Lagändringarna kommer att träda i kraft den 1 juli 2004. I propositionen föreslås också att riksdagen skall godkänna FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn. I propositionen föreslås lagändringar som bedöms nödvändiga för att tillträda det ovan nämnda FN-protokollet samt för att genomföra EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel.

I lagrådsremissen lämnas också förslag till de lagändringar som bör genomföras för att Sverige fullt ut skall uppfylla åtagandena i EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.

Sverige har undertecknat Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet. (Convention on Cybercrime ETS no.:185). Konventionen innehåller bland annat bestämmelser om vad som skall utgöra straffbart förfarande med barnpornografi. Frågan om tillträde till konventionen bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

4 Hur stort är problemet?

4.1 Ett i hög grad dolt problem

Det ligger i sakens natur att omfattningen av sexuell exploatering av barn är mycket svår att bedöma. Det är en brottslig verksamhet och dessutom en verksamhet som väcker avsky hos de flesta. Det finns all anledning för dem som ägnar sig åt sexuell exploatering av barn att försöka dölja vad som pågår.

Liksom när det gäller sexuella övergrepp kan man utgå från att den synliga delen av sexuell exploatering av barn bara är toppen på ett isberg. Det kan exempelvis röra sig om personer som dömts för något brott med anknytning till sexuell exploatering, av personer som socialtjänsten fått kontakt med på grund av missbruk eller hemlöshet, utsatta ungdomar som upptäcks av uppsökande verksamheter eller vid Migrationsverkets förläggningar. Personal vid behandlingshem liksom vissa frivilligorganisationer kan berätta om ungdomar som man vet eller misstänker har utsatts för sexuell exploatering. Genom uppgifter från personal som möter utsatta barn eller förövare kan man få brottsstycken av verkligheten men ingen heltäckande bild.

Polisanmälningar ses ofta som ett mått på omfattningen och utvecklingen av olika typer av brott. Det är dock alltid svårt att bedöma om en ökning eller minskning av anmälningarna beror på en faktisk förändring av omfattningen eller på en förändrad anmälningsbenägenhet. Dessutom varierar anmälningsbenägenheten mellan olika typer av brott. Offerundersökningar visar att endast mellan 5 och 10 procent av de personer som uppgett att de varit utsatta för sexualbrott anmält det till polisen (SOU 2001:14). En annan uppskattning är att tolv procent av dem som utsatts för sexualbrott anmäler det till polisen (Brå, 2003). Det finns anledning anta att sexuell exploatering i ännu högre grad underrapporteras.

Ett annat problem när det gäller statistiken över polisanmälningar om sexualbrott är att den inte omfattar barn 15–18 år.

Representativa enkät- eller intervjuundersökningar om sexuell exploatering låter sig sällan göras, men det finns undantag till exempel den svenska och norska enkätundersökningen om ungdomars sexualitet, attityder och erfarenheter.

4.2 Några uppgifter som ger en antydning om omfattningen

Ett första försök att uppskatta omfattningen av kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige gjordes av ECPAT och redovisas i rapporten *Kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige* (2001). ECPAT-Sverige inhämtade information genom en enkät som skickades till 307 verksamheter som kunde förmodas komma i kontakt med problemet, djupintervjuer med 14 personer som varit utsatta för sexuell exploatering och intervjuer med sju personer med särskild kännedom om fenomenet i Sverige. På detta sätt fick man uppgift om 150 sexuellt exploaterade barn. Dessutom fick man uppgift om att 164 vuxna varit utsatta före 18 års ålder. ECPAT-Sverige anser att studiens resultat pekar på att sexuell exploatering är ett allvarligt problem i vårt land och att den förekommer i en utsträckning som vi hittills inte känt till.

I Brå:s undersökning (Brå 2003) ingår samtliga domar beträffande barnpornografibrott från åren 1993–2002 och första kvartalet 2003 samt polisanmälningar från åren 2000–2002. Urvalet när det gäller förförelse av ungdom och koppleri består av samtliga domar och anmälningar under 1993–2002. Brå har urskiljt sexuell exploatering beträffande ytterligare några brottsrubriceringar. Sju domar där sexuell exploatering ingick i brottet hittades. De fördelar sig enligt följande:

Barnpornografibrott	33
Förförelse av ungdom	17
Koppleri	9
Sexuellt utnyttjande av underårig	7
Sexuellt ofredande	4

Totalt rör det sig om 151 barn.

Inslag av sexuell exploatering påträffades i 133 anmälningar.

Undersökning om ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter (Svedin och Priebe 2004) visar att 1,4 procent (1,0 procent av

flickorna och 1,8 procent av pojkarna) svarar att de någon gång erbjudit/sålt sex mot ersättning/pengar.

År 2002 redovisade dåvarande Skolverket en kartläggning om bl.a. kränkande behandling i skolan. I denna kartläggning framgick att 171 elever (7 procent) i årskurs 8 och årskurs 2 på gymnasiet blivit erbjudna fördelar mot sexuella tjänster. I huvudsak är det andra elever som står för erbjudandet. Tjugonio elever anger att de har blivit erbjudna fördelar mot sexuella tjänster av en lärare eller i något enstaka fall en annan vuxen person i skolan.

I Rikskriminalpolisens senaste rapport *Människohandel för sexuella ändamål*, (RKP 2004:2) sägs att misstänkt människohandel för sexuella ändamål ökat. År 2003 gjordes 21 anmälningar. Under samma år dömdes 11 personer för människohandel för sexuella ändamål eller människohandelsliknande brott jämfört med fem personer 2002.

Månsson och Söderlind beskriver i sin undersökning *Sexindustrin på nätet* (2004) flickor som valt att medverka i porrfilmer. Forskarna gjorde under en vecka i februari 2004 en enkel kontroll på Internet och fann åtta flickor/unga kvinnor som erbjöd sig att strippa framför en s.k. webbkamera mot sms-betalning.

5 Hur är det möjligt?

Att någon kan utnyttja och exploatera barn sexuellt är svårt att förstå för de flesta människor. För att förklara sexuella övergrepp brukar en modell som innehåller fyra faktorer användas; förövarens motivation att vilja ha sex med barn, att övervinna inre och yttre hinder, skapa tillfällen att ha sex med barn samt att övervinna offrets motstånd. Sexuella övergrepp kan med andra ord begås när det finns en person som är sexuellt orienterad mot barn, när denne intalar sig att sex med barn är ok, när det finns ett barn som det går att förgripa sig på och när det finns tillfällen att förgripa sig. Förövaren befinner sig ofta i barnets närhet i sin egenskap av förälder, släkting, bekant till barnet etc. och har möjlighet att knyta barnet till sig och vara ensam med det. Denna förklaringsmodell är till stor del tillämplig även när det gäller sexuell exploatering av barn.

För att förklara sexuell exploatering räcker dock inte de individbaserade förklaringsmodellerna utan de måste kompletteras med faktorer av strukturell natur. Sexuell exploatering av barn måste ses i sitt samhälleliga sammanhang. Nedan skall några faktorer på samhällsnivå, som kan utgöra en grogrund för problemet, kort beskrivas.

5.1 Ett internationellt perspektiv

Åtgärder för att motverka kommersiell sexuell exploatering av barn måste riktas mot grundorsakerna till barns utsatthet för exploatering såsom fattigdom, social marginalisering och en nedvärderande syn på kvinnor och barn. (Socialdepartementet 2001).

Utvecklingen i världen under de senaste 10–15 åren i form av globalisering, folkomflyttningar, ekonomiska kriser, IT-utveckling etc. har inneburit stora förändringar både inom enskilda länder och

i förhållandet länder emellan. De ekonomiska klyftorna har blivit synligare genom att det blivit lättare att röra sig över gränserna. I vår närhet har Sovjetunionens fall medfört att ett gammalt produktionssystem brutit. Arbetslösheten har ökat och stora delar av befolkningen lever under existensminimum. Att frigörelsen inte ledde till ökat välstånd för alla gör att många människor känner sig besvikna och uppgivna. När förhoppningarna inte infrias, finns en risk för att destruktiva krafter i form av ökad kriminalitet, missbruk, korruption och sexuell exploatering breder ut sig. Några säljer det som går att sälja i de rika länderna, till exempel kvinnor och barn. Sexhandeln har blivit en del av den organiserade brottsligheten.

Historiskt sett är könshandeln inget nytt fenomen. En jämförelse mellan dagens samhälle och sekelskiftet, då könshandeln ökade kraftigt, görs av Månsson (1996).

Då som nu står orsakerna att finna i omvälvande samhällsekonomiska och politiska förändringar med åtföljande nöd och svält bland städernas och landsbygdens fattiga.

Ett tungt ansvar vilar på den rika delen av världen, som gör det lönsamt att sälja sexuella tjänster av barn. Sexhandeln omsätter i dag nästan lika mycket pengar som narkotikahandeln. En skillnad mellan de två ”marknaderna” är att risken att åka fast är mindre och straffen lägre för sexhandel än för narkotikahandel.

Vissa luras eller tvingas att prostituera sig i ett annat land. Det finns också fattiga föräldrar som säljer sina barn, en del av dem medvetna, andra omedvetna, om vilket öde som väntar barnen. Unga flickor kan också resa frivilligt i hopp om ett bättre liv men hamna i en svår situation, där prostitution kan ses som den enda utvägen.

Fattigdom är inte en tillräcklig förklaring till sexuell exploatering av barn. Handel med kvinnor och barn förekommer även mellan fattiga länder. Det är fattigdom i kombination med patriarkala strukturer, som utgör den stora risken för att kvinnor och barn skall utsättas för våld och olika former av sexuella övergrepp/exploatering. I kulturer där kvinnor och barn inte ses som individer med samma värde och rättigheter som män, riskerar de att bli betraktade och behandlade som handelsvaror. Samtidigt är inte heller detta en tillräcklig förklaring till att barn exploateras. Förövarna består inte enbart av män utan också av kvinnor, även om flertalet är män, och alla offer är inte flickor, även om flertalet är

det (i Brå-rapporten av domar är 95 procent av de dömda män och 70 procent av offren flickor).

5.2 Ett nationellt perspektiv

Bland svenska barn är inte fattigdom det främsta skälet till sexuell exploatering utom i den meningen att det kan röra sig om ungdomar som ser presenter, pengar m.m. som välkomna tillskott. Fattigdom är något relativt och vad man anser sig behöva definieras utifrån vad man har och vad andra, som man jämför sig med, har. För en del kan ersättning för sexuella tjänster vara ett sätt att skaffa sig eftertraktade varor och finansiera dyra vanor.

Sambandet mellan ekonomi och sexuell exploatering framgår också av att de utsatta barnen ofta kommer från underprivilegierade familjer med omsorgssvikt. Det kan t.ex. gälla barn som rymt eller kastats ut hemifrån och som säljer sig för att få mat för dagen och husrum för natten liksom ungdomar som finansierar sitt missbruk genom att sälja sex.

När det gäller barnpornografi finns inte samma koppling till fattigdom som när det gäller människohandel för sexuella ändamål och prostitution. Även om pornografin är en storindustri, bygger barnpornografin inte på människors ekonomiska utsatthet på samma sätt som andra former av sexuell exploatering. Bakom barnpornografins utbredning i Sverige ligger inte i första hand kommersiella utan personliga drivkrafter.

5.3 Det sexualiserade samhället

Vårt samhälle har kommit att bli allt mer sexualiserat. Erotiska budskap finns i reklam, TV-program, filmer, musikvideos, mode och på Internet. Filmer och bilder som skulle klassas som pornografi, visas i dag helt öppet i en del TV-kanaler och förekommer i vissa kvälls- och veckotidningar.

Det erotiska budskapet vänder sig också till bredare målgrupper än tidigare. Inte minst mycket unga människor, till och med barn, utgör i dag målgrupp. Från mycket tidig ålder får både flickor och pojkar klart för sig att flickor skall vara smala, söta, sminkade, ha särskilda – gärna utmanande – kläder och vara sexuellt attraktiva. Detta budskap påverkar både barnen och deras föräldrar.

I TV visas dokusåpor där sex är en viktig komponent. Det har gått så långt som till samlag inför kamerorna. Dokusåporna visas på bästa sändningstid och det är lätt för barn att se dem utan att vuxna är närvarande eller vet om det. Kvällstidningarna har ofta artiklar och rubriker på löpsedlarna om deltagarnas relationer och sexliv i dokusåporna. En del medverkande blir "kändisar" genom att överskrida gränser för vad som hittills betraktats som normalt och anständigt. När en gräns passerats måste även nästa överskridas för att det skall väcka uppmärksamhet.

Kvällspressen, dess bilagor och även vissa veckotidningar som vänder sig till unga flickor, innehåller ofta artiklar och bilder med ett avancerat sexuellt innehåll. Medieforskaren Anja Hirdman skriver om medialiseringen av sexualiteten och delar in den i sexualisering av publiken och sexualisering av innehållet:

Det är just som sexuella varelser vi tilltalas allt mer, vare sig det rör sig om valet av bank, schampo, raklödder eller TV-utbud. Och formeln är nästan alltid densamma: unga kvinnor som med inbjudande poser smickrar en tänkt manlig betraktare och förklarar för en kvinnlig dito vikten av att vara begärlig. Att detta med att vara begärlig har slagit igenom som en värdefull egenskap hos unga kvinnor ser vi inte minst i den ökade viljan att vika ut sig. Pin-up-idealet har blivit som en positiv självbild: man är värd att betraktas. Innehållsmässigt lockas vi allt oftare med tjuvkikandets njutningar. Dokusåpor utlovar exempelvis att vi ska få se toalettbesök, gråt, konflikter, drickande och (framförallt) människor som har sex. (Hirdman 2004)

Frågor av sexuell karaktär har också fått stort utrymme i den samhälleliga debatten. Livliga debatter har förts exempelvis om sexuella övergrepp mot barn, pornografi, prostitution, gruppvåldtäkter och hur domstolarna dömer i våldtäktsmål. Därtill kommer en stor mängd artiklar om den "normala" sexualiteten. Både debatten och nyhetsrapporteringen i media har numera till stor del ett sexuellt innehåll.

Utvecklingen av Internet och kabel-TV har medfört att pornografiskt material blivit mer lättillgängligt och dessutom direkt påträngande. Att pornografiskt material och erbjudanden om sexuella tjänster skickas till en dator utan beställning, kan upplevas som obehagligt och som ett hot mot den personliga integriteten.

En del undersökningar av barn och ungdomar som surfar regelbundet pekar på att hälften eller ännu fler ofrivilligt har stött på exempelvis porr, våld och främlingsfientlighet. En stor del av barnen säger att de blivit mycket upprörda av dessa händelser. Det man kan säga klart är

att det är väldigt annorlunda hur man påverkas av innehåll som man själv aktivt sökt upp, jämfört med om man ofrivilligt stöter på det. (von Feilitzen 2003).

Till den ökade sexualiseringen bidrar att Sverige numera är ett mångkulturellt samhälle, där människor har olika uppfattningar om frågor som rör jämställdhet, könsroller, uppfostran, moral och sexualitet. Mötet mellan olika kulturers syn på könsroller och sexualitet kan bidra till att det uppstår sexuella laddningar i vardagslivet – inte minst i skolan. I Svedins och Priebe's undersökning är ungdomar med invandrarbakgrund överrepresenterade när det gäller att sälja sex. Den kraftigaste överrepresentationen finns bland andra generationens pojkar. Forskarna skriver i en kommentar:

Kanske är det så att invandrarungdomar, och framför allt pojkar, riskerar att mer än andra bli osäkra i sin roll, inklusive sin sexualitet, i en ny kultur med ofta en mer liberal syn på sex och samlevnad. Dessutom översköljs de av det moderna samhällets sexualiserade budskap via olika medier. Vad är rätt, vad är fel?

Hur påverkar det starkt sexualiserade samhället dagens barn och ungdomar? Vilken syn får de på sexualiteten i allmänhet och på sin egen i synnerhet? Hur skall tonåringar, som är osäkra på sin identitet och vars självkänsla många gånger sviktar, kunna stå emot de starka krafter som vill göra människor till enbart sexuella varelser? Hur påverkas de av budskap som förstärker förlegade könsroller och underminerar bägge könens möjligheter att utveckla en sexualitet byggd på respekt för människors lika värde? hela tiden förskjuts? Ingen tidigare generation har levt i en så öppet sexualiserad värld. Vilka konsekvenserna blir för dagens barn och ungdomar går inte att veta, men att det påverkar kan man utgå från.

En ung kvinnas röst kan tjäna som exempel på hur ungdomar kan uppfatta sexualiseringen av det offentliga rummet:

En vanlig dag knäpper jag på TV:n och musikvideor blipper upp med trådklädda tjejer som trycker upp tuttar och rumpor i rutan. Jag byter kanal och får i stället Big Brothers silikonbrudar direkt från badkaret. Okej, jag gör ett försök till. Byter kanal – och där struttar Baywatch-brudar halv nakna och bröstopererade. Robinson då, dokusåpan som jag dessutom skattar för. Visst, även detta program har sin silikonbrud som zoomas in i snaskiga vinklar.

Går ut för att köpa en tidning i stället. Tvingas passera stora reklamskyltar med stringtrosade stjärtar i bioduksformat. Andra jätteskyltar pryds av inoljade anorektiskt smala modeller i BH och trosor och de

plutar alla porrigt med läpparna. Kommer in i kiosken och en hel vägg precis vid kassan är fylld med utvikningstidningar och porrtidningar.

Tar både expressen och Aftonbladet. Slår mig ned med kvällstidningarna. Hinner inte bläddra långt innan sexiga halvnakna brudar pryder sidorna.

Ger upp.

(Mia Karlsson. Svenska Dagbladet 2004-02-01)

Sammanfattningsvis kan sägas att sexualiteten fått allt större utrymme i det svenska samhället. Den exploateras av kommersiella krafter, men den tas även ofta upp i mer eller mindre seriösa sammanhang. Effekten blir att barn och ungdomar i dag översköljs av material med sexuellt innehåll. Det gäller förvisso även vuxna, som emellertid har större möjligheter att värja sig. Samtidigt som många vuxna är kritiska mot sexualiseringen i samhället, är det vuxna som ansvarar för utvecklingen. Det är inte barn som producerar bilder, filmer, reklam, artiklar etc. med ett innehåll som går stick i stäv med samhällets mål om jämställdhet, människors lika värde och barns rätt till en god uppväxt.

5.4 En förändrad syn på sexualiteten

Porrindustrin är, liksom reklambranschen, skicklig på sitt arbete: att påverka människor. Pornografin har undan för undan flyttat fram sina positioner och är i dag en storindustri. Det finns människor som tjänar mycket pengar på att pornografins värderingar normaliseras eftersom efterfrågan då ökar.

År 1999 fick Folkhälsoinstitutet i uppdrag av regeringen att göra en kartläggning av ungdomars och unga vuxnas sexvanor och attityder till sex och att ta reda på om dessa förändrats över tid. Undersökningen bygger huvudsakligen på svenska studier inom området ungdomar och sexualitet, genomförda under 1990-talet och redovisas i rapporten *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000* (Forsberg 2000).

Kartläggningen visar bland annat att antalet samlagspartners ökat, särskilt bland unga kvinnor, att det är vanligare med samlag utan att vara förälskad och att medianåldern för första samlaget sjunkit. I detta sammanhang är resultaten beträffande erfarenheten av pornografi av särskilt intresse. Undersökningen konstaterar att konsumtionen ökat bland både unga kvinnor och unga män. Minst 75 procent av de unga männen och 50 procent av de unga kvin-

norna har sett pornografi. Pornografiska filmer skildrar en sexualitet, där mannen är den part som dominerar och som står för våld. Kvinnor utgör enligt en innehållsanalys 80 procent av alla våldsoffer. Det finns ett tydligt samband mellan pornografikonsumtion och att ha prövat viss sexuella handlingar, bland annat analsex. Sannolikt påverkas ungdomar i sitt sexuella experimenterande av intryck de får från pornografin.

En majoritet av ungdomarna i Svedins och Priebe's undersökning hade någon gång sett på pornografi. Hur ofta man tittade varierade starkt. Mest tittade pojkar som sålt sex. Fyrtiotvå procent av dem uppgav att de mer eller mindre dagligen tittade på pornografi. Denna grupp tittade också betydligt oftare på exempelvis sex med våldsinslag, sex mellan barn och vuxna och sex med djur. Forskarna ser det som alarmerande att så många uppges att de blir påverkade av vad de sett och att man vill pröva vad man sett, inte minst därför att man tittat på barn- och våldspornografi.

Ett tecken på att ungdomar påverkas av den ökade sexualiseringen i allmänhet och pornografin i synnerhet, är deras språkbruk. I skolverkets kartläggning av bland annat sexuella trakasserier och könsrelaterad mobbning i *Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft* (Skolverket 2002) uppges en fjärdedel av eleverna att de upplevt sexuellt laddade verbala kränkningar. Skolverket skriver:

Det förgrovade språkbruket med sina amerikanska filmspråksförebilder, där sexuella beteckningar på engelska blandas med svenska könsord och sexuellt laddade beskrivningar, omger de unga.

Var tionde elev i årskurs åtta uppges att de varit utsatta för sexuella trakasserier.

Attityder och vanor vad gäller sexualitet förändras långsamt och det tar tid innan förändringar speglas i forskning och statistik. Det finns dock anledning anta att den ökade sexualiseringen i samhället kommer att påskynda en utveckling som redan börjat. Dagens barn och ungdomar får på ett helt annat sätt än tidigare generationer sina förebilder när det gäller könsroller, sex och samlevnad från reklam, medie- och porrindustrin. Det vore naivt att tro att det inte påverkar deras uppfattning om hur kvinnor och män bör vara och om vad som är sund sexualitet respektive utnyttjande och exploatering.

5.5 Ökad risk för sexuell exploatering

Vuxna som känner sig dragna till barn och fantiserar om att ha sex med barn, lever inte alltid ut sin längtan. Flertalet vet att sex med barn är något oacceptabelt, men när gränserna för det normala förskjuts, skapas en grogrund för avarter. Barnpornografin kan verka avtrubbade så att det som tidigare var otänkbart så småningom kan ses som en möjlighet, inte bara av pedofiler utan även av människor som normalt inte skulle utnyttja barn.

Ett annat steg i normaliseringsprocessen är att uppleva att det är många som gör samma sak. Internet erbjuder i dag möjligheter att känna gemenskap med andra som har samma läggning. Om så många gör samma sak, kan det väl inte vara så farligt ...

Ytterligare en viktig faktor till att trösklarna sänkts är tillgängligheten, framför allt har pornografin blivit mer lättillgänglig. Den som tidigare fick köpa porrtidningar i kiosken, uppsöka en porrbutik på stan, skicka efter bilder eller filmer på postorder behöver i dag bara sätta på sin dator för att få allt man önskar dygnet runt, även barnpornografi. Den som har god kunskap om IT kan enkelt hitta det man vill ha på Internet. Risken för att man skall bli upptäckt är förhållandevis liten. Dessutom kan det stora utbudet av pornografi och annat material med sexuellt innehåll, påverka barn och ungdomar så att deras gränser förskjuts. Det kan därmed bli lättare att förmå dem att utföra sexuella handlingar.

Slutligen sänks trösklarna avsevärt när det blir lättare att hitta offer. Tidigare var förövarna hänvisade till att försöka finna barn i sin omgivning, vilket kunde vara besvärligt, riskfyllt och ta tid. Internet erbjuder i dag andra vägar. Under anonymitetens skydd är det lättare att hitta lämpliga offer.

5.6 Sexuell exploatering av barn – ett problem man inte ser och inte frågar efter

Barnpornografi är fortfarande den vanligaste formen av sexuell exploatering av barn i Sverige. Genom den tekniska utvecklingen framför allt på Internet har utbudet av barnpornografi ökat och dessutom blivit grövre.

Trots att vi ser fler fall av kommersiell sexuell exploatering i form av förförelse av ungdom och människohandel med barn för

sexuella ändamål, förefaller det som om medvetenheten om detta inte riktigt sjunkit in i samhället.

Utredningens pressbevakning visar att tidningarna ofta har artiklar om sexuell exploatering. Vissa artiklar stannar inte vid ämnets nyhetsvärde utan har ambitionen att förklara och förstå problemet. Medias bevakning kan bibringa en känsla av att det pågår ett arbete i samhället kring denna fråga. I själva verket görs ännu ganska lite för denna grupp barn. De faller igenom samhällets skyddsnät bland annat därför att man inte upptäcker att de är sexuellt exploaterade.

Sexuell exploatering i form av människohandel för sexuella ändamål är ett relativt nytt fenomen, men sexuell exploatering i andra former har förekommit länge. Framför allt har unga flickor med missbruksproblem utnyttjats sexuellt. Det är väl känt, men något som inte fokuserats i utredningar och behandling

Ett problem som är osynligt och okänt kan fortgå mer eller mindre ostört. Först när det identifieras finns anledning att reagera och att vidta åtgärder. Därför är det viktigt att alla som i sitt arbete möter utsatta barn har kunskap och medvetenhet om sexuell exploatering och de problem den förorsakar. Då kan man ställa de rätta frågorna och erbjuda rätt hjälp. Att våga se och vilja veta är en första förutsättning för att sexuell exploatering av barn skall kunna upptäckas och bekämpas och att barnen ska få adekvat hjälp.

6 Barn som löper risk att bli utsatta för sexuell exploatering

Barn i riskzonen är ett samlingsbegrepp för barn och ungdomar som har fysiska, psykiska eller sociala problem, växer upp under svåra förhållanden eller befinner sig i riskfyllda miljöer.

Dagmar Lagerberg och Claes Sundelin har i boken *Risk och prognos i socialt arbete med barn* (2000) delat in riskerna i tre olika kategorier. Den första rör risker som kan hänföras till **barnet**: kön, ålder, fysisk hälsa, beteende, psykiska problem och kamratrelationer. Den andra rör risker som kan hänföras till **föräldrarna**: missbruk, psykisk sjukdom, utvecklingsstörning, kriminalitet och arbetslöshet. Den tredje kan hänföras till **familjen**: social status, samlevnadsformer, föräldra- barnrelationen samt livshändelser. Sannolikheten för att riskfaktorerna skall leda till problem varierar med belastningarnas art och antal, deras varaktighet och hur de upplevs av individen. Av betydelse är också hur sårbart barnet är på förhand och hur det kan bemästra påfrestningarna. Forskningen visar att många riskfaktorer väger tyngre än få. Det handlar om en kumulativ effekt och om att riskerna förstärker varandra ömsesidigt.

Den indelning vad gäller riskfaktorer som Lagerberg och Sundelin gör är användbar även när det gäller sexuellt exploaterade barn. Visserligen tillkommer här ytterligare några riskfaktorer, men modellen kan tjäna som utgångspunkt. Liksom när det gäller barn som far illa av andra skäl, går det sällan att urskilja någon enskild riskfaktor, möjligen med undantag av sexuella övergrepp. I detta avsnitt skall dock ett försök göras att urskilja några riskfaktorer, som kan antas ha särskild betydelse vad gäller sexuell exploatering.

6.1 Brister i anknytningen

Under de första åren i livet genomgår människan en mer dramatisk utveckling än under någon annan period i livet. Hur barnet har det under dessa år sätter spår, kanske för resten av livet. Grundläggande

de för barns psykiska utveckling är att en anknytning kommer till stånd. Ofast är det mamman och/eller pappan som barnet knyter an till, men det kan också vara någon annan vuxen. Det är genom anknytningen som kommunikation, tillit till andra människor och känslan av att vara en unik individ grundläggs.

Otrygg anknytning utgör en riskfaktor för olika negativa utfall avseende känslomässig och social utveckling åtminstone under förskole- och skolåren (Broberg, 2003).

Barn som inte fått möjlighet att etablera en trygg anknytning till någon vuxen får svårigheter att utveckla en känsla av att vara en separat och värdefull individ. De får svårt att känna att de har ett jag, vilket är nödvändigt för att de skall kunna relatera till andra människor. En del barn kan reagera med att bli slutna och inåtvända, andra blir tvärtom utagerande och distanslösa.

Om det till en bristfällig anknytning läggs en eller flera separationer, hamnar barnet på ett känslomässigt gungfly. Barn med en sådan bakgrund befinner sig i riskzonen för att drabbas av olika problem, till exempel sexuell exploatering, eftersom de har svårt att hävda sitt eget jag, sätta gränser och avgöra om en relation bygger på ömsesidighet och respekt eller om det är fråga om ett utnyttjande.

Barn med denna bakgrund kan vara adopterade barn som tillbringat sina första år på barnhem utan möjlighet att knyta an till någon vuxen och som, när de kommer till Sverige, kanske också har traumatiska upplevelser i bagaget. Det kan också vara barn vilkas föräldrar på grund av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning eller av andra skäl inte haft förmåga att utveckla en anknytning till barnet. Det kan vidare gälla barn som av olika skäl upplevt separationer i känsliga åldrar genom att flyttas fram och tillbaka mellan hem, familjehem och institutioner.

En stark och varm bindning mellan föräldrar och barn är inte bara en förutsättning för barnets normala känslomässiga utveckling utan också det bästa skyddet mot misshandel, övergrepp, vanvård och försummelse.

6.2 Känslomässig försummelse och psykisk misshandel

Barnet har behov av att känna sig älskat och uppskattat för den han/hon är. Om barn inte får uppleva detta av dem som står dem närmast utan i stället möts med likgiltighet, förakt och fientlighet

skadas deras identitetsutveckling och självkänsla. Om föräldrarna förmedlar till barnet att det är dumt, fult och värdelöst, införlivar barnet denna bild av sig själv.

Psykisk misshandel kan vara en aktiv, medveten handling och bestå i att barnet utsätts för aggressivitet, hot, skrik, bestraffningar etc. Den kan också bestå i att barnet behandlas som luft; ingen lyssnar på eller talar till det.

Passiv psykisk misshandel, som också kallas känslomässig försummelse, har inget direkt uppsåt att såra eller kränka utan handlar mer om föräldrarnas oförmåga att se och tillfredsställa barnets behov. Det kan bero på att föräldrarna är psykiskt sjuka, har missbruksproblem eller är intellektuellt funktionshindrade. Många av dessa föräldrar lever under stress, är socialt isolerade, saknar stöd och har själva upplevt brister i omsorgen under uppväxten.

Att barnet inte ges tillräcklig kärlek, värme och tröst utmärker både den aktiva och den passiva psykiska misshandeln. Avvisande och känslomässigt otillgängliga föräldrar finns också i båda kategorierna. Att barnet inte får sina behov tillgodosedda utan att föräldrarna prioriterar sina egna behov är också ett gemensamt drag för den aktiva och den passiva psykiska misshandeln.

Barn som blivit utsatta för försummelse och psykisk misshandel kan utveckla en dålig självbild och en svag självkänsla. De blir därmed lätt offer för olika former av övergrepp. Barn som inte tror att de är värda att mötas av kärlek och respekt utan upplever att de i första hand är till för att tillfredsställa andras behov, får svårt att värna sin psykiska, fysiska och sexuella integritet. I värsta fall utvecklar barnen ett starkt självförakt, som kan innebära att de mer eller mindre medvetet utsätter sig för faror eller blir självdestruktiva.

Barn som inte fått sina grundläggande känslomässiga behov tillfredsställda, försöker hitta olika vägar att fylla sitt känslomässiga tomrum. Ett sätt är att använda sig av sexualiteten för att känna sig åtråvärd och bekräftad. För en del ungdomar är detta drivkraften bakom att de prostituerar sig eller låter sig sexuellt exploateras på annat sätt.

6.3 Fysisk misshandel

Våldet har många ansikten. Det kan förekomma inom familjen genom att föräldern/föräldrarna misshandlar barnet och/eller genom att pappa misshandlar mamma. Det kan också förekomma utanför

familjen mellan ungdomar eller bland yngre barn i form av mobbning. Ofta finns ett samband mellan dessa olika typer av våld.

Våld inom familjen ger likartade psykiska skador som den psykiska misshandeln, dvs. kognitiva, emotionella och sociala problem. Barnens självkänsla undermineras och de får ofta starka skuld- och skamkänslor. De föreställer sig att de har sig själva att skylla, att de är elaka och omöjliga personer, som förtjänat misshandeln. Depressioner och självmordsbenägenhet är inte ovanliga hos barn som utsatts för våld. Vissa utvecklar en offeridentitet medan andra i stället identifierar sig med förövaren och själva blir aggressiva och våldsamma.

Fysisk misshandel kan, liksom psykisk misshandel, ses som en riskfaktor när det gäller sexuell exploatering genom att den hindrar barn från att utveckla en god självkänsla. Människor som inte är säkra på att de duger och har en känsla av att de inte har rätt att – eller inte kan – freda sig, blir lätt offer för gränsöverskridanden och olika typer av angrepp på sin person.

6.4 Sexuella övergrepp

Sexuella övergrepp ger inte alltid fysiska skador, men de ger oftast psykiska skador. Detta gäller särskilt om förövaren är en förälder eller någon annan som står barnet nära och som det är beroende av och känner tillit till. Sexuella övergrepp betecknas ibland som ”tillitsbrott”. Det brustna förtroendet kan gälla både förövaren och den förälder som inte förgripit sig, dvs. i allmänhet mamman, om hon inte skyddat barnet eller inte trott på honom/henne efter avslöjandet. Sexuella övergrepp kan ses som brott mot barnets fysiska, psykiska och sexuella integritet, där den vuxne inte respekterar barnets gränser. Konsekvenserna kan bli att barnet känner sig maktlöst och förlorar tron på att det kan bestämma över sig själv och sin kropp överhuvudtaget. Med en sådan upplevelse är det lätt att bli offer för nya övergrepp.

Barn som utsatts för sexuella övergrepp kan reagera med en mängd olika symtom beroende på exempelvis ålder, kön och personlighet. Vanliga symtom har dock visat sig vara ett sexualiserat beteende och posttraumatiskt stressyndrom.

Barn som uppvisar ett sexualiserat beteende behöver inte själva ha varit utsatta för direkta övergrepp utan misshandeln och övergreppen kan ha varit riktade mot mamman. Det kan röra sig om

familjer där det ofta förekommer gräl mellan de vuxna med inslag av svartsjuka och där miljön är påtagligt sexualiserad. Ett exempel på sexuell gränslöshet är när barn tvingas titta på pornografiska filmer tillsammans med vuxna. Det kan vara mycket upprivande för barnet, eftersom pornografin inte bara innehåller sex utan ofta även våld mot och förnedring av kvinnor. Ett annat exempel är när barn tvingas bevittna sexuella aktiviteter mellan vuxna.

Det sexualiserade beteendet tar sig hos pojkar ofta uttryck i ett aggressivt sexuellt beteende medan flickor mer uppvisar ett förföriskt beteende och tenderar att erotisera sina relationer, vilket gör dem sårbara för ytterligare övergrepp. De blir lätta att identifiera för nya förövare.

Barn som utsatts för sexuella övergrepp kan reagera med olika självdestruktiva symtom. Exempel på sådana symtom är depression, missbruk, ätstörningar självskadande beteenden och självmordsförsök. Promiskuitet och prostitution kan också ses som självdestruktiva beteenden, som uttrycker att man inte har förmåga att värna sina gränser därför att de redan överskridits och upplösts.

Den maktlöshet som barnet kan känna och utveckla härrör från det faktum att barnets fysiska och känslomässiga gränser inte respekteras. Försöken att skydda sig och att på något sätt få slut på övergreppen stoppas av den vuxnes överväldigande makt. Uppgivenhet och anpassning leder till en ond cirkel där maktlösheten förstärks. Risken är att barnet under uppväxten och i vuxen ålder utvecklar en "offeridentitet", alternativt ett aggressivt kompensatoriskt beteende (Larsson 2002).

I en intervjuundersökning av 23 kvinnor som har varit prostituerade (Hedin och Månsson 1998), framträdde sexuella övergrepp och känslomässigt avvisande framför allt från moderns sida som de mest påtagliga problemen. Tio av kvinnorna uppgav att de varit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten. En del forskare menar att sexuella övergrepp i barndomen är den mest avgörande omständigheten för prostitution. Andra menar att orsakskedjan är mer komplex. Dock, skriver Hedin och Månsson:

... är de flesta överens om att erfarenheten och upplevelsen av utnyttjande och övergrepp främjar en självuppfattning som underlättar prostitutionsliknande beteenden, dvs. att uppnå icke-sexuella fördelar som tillhörighet, gemenskap, pengar eller andra materiella vinster.

Ibland talas det om ett slags upprepningstvång, vilket betyder att prostitution och liknande beteenden kan förstås som en upprepning av tidiga traumatiska upplevelser och på så sätt utgör ett led i en överlev-

nadsstrategi. Denna strategi leder ofta till nya utnyttjanden, vilket fångar individen i en ond cirkel, som är svår att bryta.

I Svedins och Priebe's undersökning uppgav 49 (80 procent) av de 60 ungdomar som sålt sex att de blivit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten. Av dem hade 42 procent varit utsatta för penetrerande övergrepp, dvs. ett oralt, analt eller genitalt samlag.

6.5 Bristande tillsyn och skydd

Rörligheten i dagens samhälle är stor. Människor flyttar, skiljer sig, byter jobb och skola. Den sociala kontroll som tidigare fanns genom att man bodde på samma ställe och kände varandra och varandras barn fungerar inte längre. I dag är både vuxnas och barns kontaktnät betydligt större än det var tidigare. Man träffar ständigt nya människor, vilket ställer krav på förmågan att bedöma människor och deras avsikter. En sådan förmåga kan inte barn förväntas ha, utan de är beroende av att vuxna, i första hand föräldrarna, hjälper dem att se vad som kan vara riskfyllda situationer och kontakter. Det kan handla om allt från att skydda barnet från faror i trafiken till att inte lämna ut namn och telefonnummer till någon som man fått kontakt med på Internet.

Dagens komplicerade samhälle ställer alltså stora krav på föräldrars förmåga att skydda sina barn. Flertalet föräldrar är också medvetna om detta och klarar den tillsyn och det skydd som de kan påverka på ett tillfredsställande sätt. Det finns dock grupper av föräldrar som av olika skäl, exempelvis missbruk, psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning, inte gör det.

När det gäller föräldrar som missbrukar eller är psykiskt sjuka kan de periodvis ha förmåga att ta ansvar för sina barn, men i andra perioder lever de i en egen värld, där barnen får klara sig själva. Barn som lever i familjer där föräldrarna umgås i hemmet med andra missbrukare, är utsatta för särskilt stora risker. I värsta fall kan barnen användas i utbyte mot alkohol eller droger. Här rör det sig alltså om föräldrar som aktivt medverkar till att barnen utnyttjas sexuellt.

När det gäller föräldrar med utvecklingsstörning är brister i förmågan till tillsyn och skydd mer permanent. Grunden för deras kunskap är konkreta upplevelser. Brister i det abstrakta tänkandet innebär att de inte kan föreställa sig något som ännu inte hänt,

vilket begränsar förmågan att förutse vilka risker och faror som barnet kan råka ut för. I fler personliga berättelser och intervjuer med professionella i boken *Barn till föräldrar med utvecklingsstörning* (Hindberg 2003) beskrivs hur främmande människor kommer och går i familjerna, vilket utgör en klar risk för barnen. För intellektuellt funktionshindrade kan det vara svårt att avgöra när en relation är sund och bygger på ömsesidighet och när det är fråga om utnyttjande. En del av barnens pappor är kriminellt belastade eller missbrukare, vilket gör att barnen med automatik hamnar i riskmiljöer.

Även i familjer där föräldrarna inte har missbruksproblem, har ett psykiskt eller intellektuellt funktionshinder etc. kan det finnas brister i tillsyn och skydd. Det kan bero på att föräldrarna av något skäl frånträtt sitt föräldransvar. När familjen sviktar lämnas utrymme för destruktiva krafter.

Ibland är brister i tillsynen av tillfällig natur beroende på att föräldrarna är psykiskt och/eller fysiskt utmattade eller av något skäl hamnar i kris. Föräldrarna kan försumma sina barn beroende på exempelvis skilsmässa, sjukdom eller dödsfall i familjen, ekonomiska problem och hög arbetsbelastning.

6.6 Hemlöshet

En grupp barn som helt uppenbart saknar vuxnas tillsyn och skydd är barn som rymt eller kastats ut hemifrån. Enligt Svedin och Priebe (2004) pekar flera internationella undersökningar i riktning mot att ungdomar som rymt hemifrån eller är hemlösa utgör en riskgrupp för prostitution.

Yvonne Sjöblom har i sin avhandling *På väg ut. När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv* (2002) gått igenom 96 ärenden och intervjuat 49 socialsekreterare, som var handläggare i dessa ärenden. En återkommande beskrivning av ungdomarnas problembild var att de var ensamma, övergivna och upplevde ett utanförskap. En socialsekreterare sa:

Även om alla de här familjerna är olika och har olika problem finns ensamheten och utanförskapet hos ungdomen som en röd tråd. Att man inte värd något och att man inte lyckats.

Många kommer från miljöer där de utsatts för våld, försummelse och övergrepp. I deras problembild ingår skolsvårigheter, missbruk,

rymning, utespring, sexuellt utagerande beteende och prostitution. Fler flickor än pojkar rymmer på grund av en problematisk hemmiljö. Med den bakgrund och problembild som dessa ungdomar har, är risken för att de skall bli utnyttjade och åter utsatta för våld och övergrepp mycket stor. Oavsett om barnet kastats ut eller rymt, är det barn som saknar vuxnas skydd. Risken för sexuell exploatering är uppenbar, dels för att de saknar pengar till livets uppehälle, dels för att de är hänvisade till personer i samhällets utkanter för att få värme och gemenskap.

I Hedins och Månssons intervjuundersökning (1998) av 23 kvinnor som lämnat prostitutionen, framkommer att många flickor flyttat hemifrån tidigt på grund av problem i föräldrahemmet. Några beskriver upprepade rymningar hemifrån i 13–14-årsåldern eller hur de försökte fly på annat sätt t.ex. genom droger eller uteliv med olika pojkvänner. De flesta av de intervjuade hade flyttat hemifrån vid 17–18-årsåldern, några redan vid femton års ålder. Flickornas nätverk har inte erbjudit det sociala stöd som andra ungdomar normalt får utan de har fått etablera sig i vuxenlivet på egen hand.

I den norska rapporten *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjaerlighet?* (Hegna och Pedersen 2002) beskrivs långvarig hemlöshet som en av de främsta orsakerna till sex för överlevnad, s.k. survival sex. Ungdomarna försätts i en situation där de varje dag måste skaffa pengar för att överleva och få någonstans att sova. Om de är narkotikamissbrukare blir behovet av pengar ännu större och desperationen ökar.

Forskarna gör också antagandet att de som lever på gatan socialiserar in i en miljö där försäljning av sex ses som en faktisk möjlighet. De lär sig normer som gör sådana handlingar acceptabla, de får veta hur man kommer i kontakt med kunder, vilken prisnivå man bör lägga sig på, hur man skyddar sig etc. De förvärvar med andra ord kompetens som aktörer på sexmarknaden. Denna kompetens ger klara fördelar både av ekonomisk art och på andra sätt, men i den vanliga världen har den inget värde alls. Snarare kan de där uppleva ett stigma, en stämpel som gör vägen tillbaka både lång och svår.

6.7 Riskfaktorer hos barnen

Barn som inte klarar skolan är i riskzon för olika problem. Skolsvårigheterna kan bestå i att de inte kan koncentrera sig, att de skolkar, är mobbade eller själva mobbar, att de känner sig ensamma och utanför. En del hoppar av skolan i förtid. Eftersom det i dagens samhälle finns få alternativ för den som inte klarar skolan, är risken stor att de hamnar i exempelvis kriminalitet och missbruk. Att inte klara skolan kan också innebära att självkänslan får sig en knäck och att framtiden ter sig så dystert att den unge upplever att det inte spelar någon roll vad man gör med sig själv och sitt liv.

Missbruk är också en riskfaktor vad gäller sexuell exploatering. I synnerhet narkotikamissbruk kan leda till att unga flickor prostituerar sig, men även flickor som missbrukar alkohol kan sälja sin kropp för att få pengar till alkohol. Missbruket kommer sällan ensamt utan det finns i allmänhet stora problem även i ungdomarnas familjer och i deras totala livssituation. Missbrukande ungdomar är därför ofta belastade med många riskfaktorer och troligtvis en av de grupper som är mest utsatt för sexuell exploatering.

Forskning visar att personer med funktionshinder löper ökad risk att utsättas för sexuella övergrepp både som barn och vuxna. Barn med intellektuella funktionshinder är särskilt sårbara eftersom de dels har svårt att bedöma risker och att avgöra när en sexuell relation innehåller utnyttjande, dels har svårt att bli trodda när de berättar om övergrepp. Eftersom personer med utvecklingsstörning betraktas som mindre trovärdiga och har svårt att beskriva en händelse på det sätt som krävs av rättsväsendet, är de tämligen "ofarliga" offer. För normalbegåvade personer kan det vara förhållandevis enkelt att manipulera en svagbegåvad person, som är osäker på vad normal sexualitet är och som söker bekräftelse på att hon/han är som alla andra.

För unga människor, som är osäkra på sin sexuella läggning och inte har någon att tala med, kan Internet innebära en möjlighet till kontakt. Fördelen med Internet är att det kan vara en hjälp att komma ur social isolering och att få respons på sina funderingar kring sexuell läggning. Nackdelen är att unga homo-, bi- och transsexuella riskerar att råka ut för pedofiler eller andra människor som utsätter dem för sexuella övergrepp och/eller exploatering. Bristande stöd från omgivningen och en känsla av utanförskap gör dem särskilt utsatta och sårbara. I en tingsrättsdom (B2927-03) ges exempel på hur det kan gå till. En trettonårig och en fjortonårig

pojke lade ut presentationer av sig själva på en webbsida, som är ett forum för homosexuella, vilket ledde till att de blev kontaktade av en trettioårig homosexuell man. Han hade ett förtroendeuppdrag i en förening för unga homosexuella och var därmed en person som pojkarna kunde förväntas ha förtroende för. Mannen träffade pojkarna i sin bostad och utnyttjade dem sexuellt.

6.8 Internet som riskfaktor

På Internet finns ett stort utbud av material med sexuellt innehåll. Barnen kan konfronteras med det genom att det skickas med e-post, genom att de besöker pornografiska sajter eller ofrivilligt hamnar där när de surfar och chattar. Internet har medfört att barn löper en betydligt ökad risk att på olika sätt konfronteras med pornografiskt material och att komma i kontakt med personer som är sexuellt intresserade av barn eller som vill utnyttja dem för framställning av pornografi. Av de 151 barn som ingår i Brå-rapporten hade gärningsmän och barn fått kontakt med varandra på Internet i tolv fall.

I en amerikansk studie *Risk Factors For and Impact of Online Sexual Solicitation of Youth*. (Kimberley, Finkelhor och Wolak 2001) har 1 500 ungdomar i åldern 10–17 telefonintervjuats. Syftet med studien var att bedöma riskfaktorer rörande sexuellt ofredande av barn på nätet och effekterna av sådant ofredande. 19 procent av de ungdomar som använde Internet regelbundet hade utsatts för oönskade kontakter med sexuell innebörd under det senaste året. De största riskerna löpte flickor, äldre tonåringar, ungdomar med problem (till exempel depression och kamratproblem), frekventa Internetanvändare, s.k. chatroom-deltagare, och de som kommunicerade med främlingar. 25 procent av de ungdomar som ofredats uppgav att de kände stark olust och psykisk stress på grund av detta. Forskarna säger i en kommentar att studien indikerar att ungdomar konfronteras med en rad obehagliga och kränkande episoder när de ger sig ut på nätet, inkluderande försök att arrangera verkliga möten. Tillräckligt många av dessa kontaktförsök från vuxna riskerar att bli av i verkliga livet för att det skall vara befogat att informera barn och ungdomar om hur riskerna kan minimeras. Detta bekräftas även av den svenska SAFT-undersökningen (se kap. 12), som visar att 26 procent av ungdomarna träffat någon som de fått kontakt med på Internet.

I en annan studie, gjord av samma forskare som de ovan refererade, är huvudfrågan vad som utmärker ungdomar som etablerar nära relationer med personer som de fått kontakt med på Internet (Journal of Adolescence 26/2003). Hög problemlnivå innehållande bland annat depression och mobbning utmärkte både pojkar och flickor. Dålig kontakt med föräldrarna var också gemensamt för båda könen; för flickornas del manifesterat i hög konfliktnivå och för pojkarnas i dålig kommunikation. Ingen av de intervjuade ungdomarna hade blivit utsatt för övergrepp i samband med att de träffat någon som de fått kontakt med via Internet. Ändå varnar forskarna för att dessa ungdomar kan sakna det skyddsnät som vänner och föräldrar normalt utgör och att de därför blir utlämnade till att själva bedöma riskerna.

De kanske söker efter närhet online och tenderar att ha orealistiska fantasier om personer som de möter på nätet och att aningslöst lita på dem. Denna oro grundar vi på de resultat som visar att ungdomar med problem oftare har romanser online och i verkligheten träffar människor som de fått kontakt med på nätet utan föräldrarnas vetskap.

(Kimberley m.fl. 2001)

Genom Internet utsätts barn för helt andra risker än de gjorde tidigare. Föräldrar har mindre kontroll över barnens kontakter och förövarna har fått betydligt större möjligheter att hitta barn att sexuellt utnyttja eller exploatera.

Internet kan betraktas som en plats eller ett sammanhang där det finns många barn utan tillsyn, det vill säga där det är möjligt att söka kontakt med andra utan att andra vuxna uppmärksammar det. Efter den inledande kontakten kan gärningsmannen utveckla en relation till barnet, till exempel genom att chatta under en längre tidsperiod, innan de träffas första gången.

Ensamma, ledsna, vilsna och svikna barn är utsatta för de största riskerna eftersom kontakter via Internet kan bli en kompensation för annan mänsklig gemenskap. Barn som har dåliga relationer till sina föräldrar, saknar kamrater eller av andra anledningar känner sig utanför kan antas tillbringa särskilt mycket tid med att surfa och chatta på Internet. De är också särskilt skyddslösa när någon okänd person söker kontakt med dem.

6.9 Barn som kommer från andra länder

Barn kommer till Sverige från andra länder av olika skäl och på olika sätt. Det kan röra sig om flyktingar som kommer tillsammans med sina föräldrar och barn som kommer utan legal vårdnadshavare och söker asyl. En del har anknytning till en släkting som finns i landet, andra har ingen anknytning alls till Sverige. Vissa kommer tillsammans med sin mamma som skall gifta sig med en svensk man. Det har också förekommit att barn kommit hit för att själva gifta sig eller för att de redan gift sig i ett annat land. Det finns också barn som smugglas hit, är offer för människohandel för sexuella ändamål eller som kommer på eget initiativ.

Hur och varför barnen än kommit till Sverige är det barn som är utsatta för stora påfrestningar. Många har upplevelser av krig, tortyr och förtryck bakom sig. De kan ha varit med om kidnappningar, bevittnat dödsskjutningar och våldtäkter på nära håll eller själva blivit skadade eller utnyttjade. Många har också gått igenom en riskabel flykt till det nya landet. Därtill kommer att de flesta levt under svåra ekonomiska förhållanden, inte haft tillräckligt med mat eller mediciner och inte fått vård för sjukdomar eller funktionshinder. Dessa familjer har också upplevt en rad förluster: de kan ha förlorat sina hem, nära anhöriga och vänner, de har lämnat den natur som de känner som sin, det samhälle som de lärt sig att orientera sig i och det gemensamma språket. De flesta som kommer hit har alltså under en längre tid levt under svåra förhållanden och förlorat den bas som människor behöver för att känna sig trygga, behövda och som delar i ett historiskt, socialt och politiskt sammanhang.

I Sverige vidtar nya påfrestningar. Eftersom endast en mindre del av de asylsökande kommer att beviljas permanent uppehållstillstånd, fortsätter situationen att präglas av ovisshet och otrygghet. Denna situation kan pågå i flera år, eftersom många asylsökande måste vänta mycket länge på ett definitivt beslut beträffande ansökan om uppehållstillstånd.

I en sådan livssituation finns en risk för att barnen utsätts för omsorgssvikt. Föräldrarna mår psykiskt dåligt, tappar kontrollen och kan inte fungera som barnens vägvisare och beskyddare. De hänvisas till att klara sig själva, vilket gör att de riskerar att hamna i farliga situationer, i synnerhet som de befinner sig i ett land, som är mycket olikt hemlandet och där de inte kan koderna. Det är således inte bara de ensamkommande barnen som saknar vuxnas tillsyn

och skydd utan det kan också gälla barn som kommer tillsammans med sina föräldrar. Att det finns förövare som är beredda att utnyttja dessa barns utsatthet vet vi från ett uppmärksammat fall år 2003 vid en flyktingförläggning, där flera pojkar exploaterades.

Liksom när det gäller barn med intellektuella funktionshinder är detta en grupp barn, där risk för att övergreppen skall upptäckas är liten. De känner inte till sina rättigheter och kan inte språket. Dessutom kommer många av dem från länder där sexualiteten är tabubelagd och barnen känner djup skuld och skam över det som hänt. Vidare kan en polisanmälan upplevas som otänkbar, om familjen kommer från ett land där polisen utgjorde en del av en förtryckarregim.

En grupp barn som det finns särskild anledning att uppmärksamma är de som kommer till Sverige och söker asyl på grund av anknytning till vårdnadshavare eller någon släkting, som har uppehållstillstånd i Sverige. Ofta placeras dessa barn hos anknytningspersonen innan man överhuvudtaget vet om ett släktsamband finns och innan familjehemsutredningen påbörjats. När en utredning senare görs är det svårt att få barnet att berätta om eventuella missförhållanden, eftersom de inte har någon annan kontakt i Sverige än denna person/familj.

Ytterligare en riskgrupp är de barn som kommer till Sverige tillsammans med sin mamma, som skall gifta sig med en svensk man. Ibland rör det sig om män med grava missbruksproblem, psykisk sjukdom osv. Enligt uppgift till utredningen möter frivilligorganisationerna mammor och barn som varit utsatta både för våld och sexuell exploatering. Det är troligt att det finns förövare som ser en möjlighet att exploatera ett barn genom att gifta sig med mamman. Risken att upptäckas är liten eftersom mammorna inte vågar berätta för myndigheterna om vad som pågår av rädsla för att bli utvisade.

Ett nyligen uppmärksammat problem är barn som smugglats in i landet med s.k. look-alike pass. Det är framför allt barn som smugglas in i landet med hjälp av någon annans pass. Det kan gå till så att någon lånat ut sitt pass till en person (inte sällan en kvinna) som reser ensam ut ur Sverige och kommer sedan tillbaka till Sverige i sällskap med ett barn. Eftersom barn förändras mycket i unga år, kan det vara svårt att fastställa om det barn som kommer med ett svenskt pass i Dubai är den rätta innehavaren av passet. I ett fall blev en kvinna stoppad i Dubai på resa till Europa med "sina" sex barn, av vilka inget visade sig vara hennes!

Barn under 18 år som reser in i Sverige utan legal vårdnadshavare och som söker asyl benämns ensamkommande barn. År 2002 kom 550 barn utan legal vårdnadshavare till Sverige (Migrationsverket 2002). De flesta (2/3) var pojkar 16 år eller äldre. Att vara ensamkommande betyder inte alltid att komma ensam. Barnen kan komma med en vuxen, som inte är barnets vårdnadshavare. Ensamkommande barns situation har uppmärksammats mycket under senare år. Framför allt har det handlat om att Migrationsverket och socialtjänsten inte kan komma överens om ansvarsfördelningen, vilket medfört att barnen faller mellan stolarna. En del barn försvinner från förläggningarna och det finns misstankar om att vissa utnyttjas i prostitution.

För de flesta asylsökande ensamkommande barnen har flykten initierats av föräldrar eller andra anhöriga (Socialstyrelsen och Migrationsverket 2002). Syftet är i regel att skydda barnet och ge förutsättningar till ett bättre liv, men det finns också barn som kommer hit av andra skäl. Barn lockas eller tvingas till vårt land av människohandlare för att exploateras sexuellt. Det finns också anledning att tro, att några barn kommer på eget initiativ eller på uppdrag av andra för att begå kriminella handlingar eller för att tjäna pengar på prostitution.

Integrationsverket har följt upp sju kommuner när det gäller omhändertagande av ensamkommande barn som fått uppehållstillstånd. Tre kommuner har uppgivit att något av barnen kan vara utsatt för sexuell exploatering (Integrationsverket, 2003).

Som ensamkommande kan också de barn som på eget bevåg rör sig över gränserna betecknas. Dessa barn kommer i allmänhet från närområdet och kan lätt ta sig in i Sverige. Erfarenheterna från samarbetet inom ramen för Östersjöstaternas råd visar att flertalet av dessa barn i sitt hemland utsatts för någon form av fysiskt eller sexuellt våld, de har dålig anknytning till sin familj och har lärt sig att leva på gatan. De livnar sig på småbrott och genom att sälja sex.

6.10 Inte bara "barn i riskzon"

Med barn i riskzon förstås i allmänhet barn som växer upp i familjer, där omsorgen av olika skäl sviktar, vilket bland annat kan leda till sexuell exploatering av barnet. Barn kan emellertid utsättas för sexuell exploatering utan att några av ovan beskrivna riskfaktorer finns med i bilden.

Det kan handla om små barn som fotograferas i pornografiskt syfte utan föräldrarnas vetskap och utan att barnen själva vet om att de är fotograferade. De kan också vara medvetna om att de fotograferas eller filmas, men inte förstå innebörden av det.

De strategier som många förövare använder sig av kan vara svåra för barn att genomskåda, särskilt om förövaren är en person de känner, har förtroende för och som de ser som en auktoritet (se vidare kap. 11). Om förövaren är en arbetskamrat eller vän till föräldrarna, släkting, lärare, idrotts- eller fritidsledare är det ofta mycket svårt att förstå vad som händer både för barnet och dess föräldrar.

För de flesta är idrotten enbart något positivt, men det har förekommit att barn i samband med idrott utsatts för sexuella trakasserier, övergrepp och exploatering. I England började sexuella övergrepp inom idrotten uppmärksammas i samband med att en känd simtränare i mitten på 1990-talet dömdes till sjutton års fängelse för sexuella övergrepp och våldtäkter. I dag finns handlingsplaner för att öka barns säkerhet inom idrotten, en särskild enhet – Child Protection in Sport Unit – i samarbete mellan en stor barnrättsorganisation (NSPCC) och motsvarigheten till riksidrottsförbundet samt särskild telefonjour. I Sverige har riskerna för övergrepp/exploatering inom sporten knappast uppmärksammas, men även i Sverige har flera idrottsledare dömts för sexuella övergrepp mot barn.

När det gäller ungdomar kan det ibland finnas gränsfall där det är svårt att avgöra om det är fråga om att posera som ”vanlig” fotomodell eller om bilderna tas i pornografiskt syfte. Fotograferingen kan börja med kläderna på, men efter hand manipuleras flickan att ta av sig det ena plagget efter det andra. Det kan vara svårt för en ung flicka, som tror att bilderna skall leda till att hon får en chans att bli fotomodell, att avgöra när hon skall sätta stopp.

I ett samhälle där pengar och status betyder mycket, kan barn från familjer med dålig ekonomi lockas att tjäna pengar genom att ställa upp i pornografiska filmer, i oseriösa modellagenturer, eskortverksamheter etc. Någon omsorgssvikt behöver inte föreligga, men önskan att få pengar kan vara så stark att ungdomarna tillfälligt eller under en period låter sig kränkas och utnyttjas mot betalning.

Alla barn som råkar ut för sexuell exploatering efter att ha fått kontakt via Internet har inte social problem Det kan istället handla om nyfikenhet, aningslöshet och om att testa gränser. Barnen kan dras in i något som de inte förstår och inte kan bedöma konsekvenserna av (se vidare kapitel 12).